הלכה · משנה תורה · מפרשים · מגיד משנה · ספר זמנים

מגיד משנה על משנה תורה, הלכות חמץ ומצה

רבנו וידאל די טולוזא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מגיד משנה על משנה תורה, הלכות חמץ ומצה

רבנו וידאל די טולוזא

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מגיד-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-חמץ-ומצה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 6
הלכה ד 6
הלכה ה 6
הלכה ו 6
הלכה ז 7
הלכה ח 7
הלכה ט 8
הלכה י 8
פרק ב 8
הלכה א 8
הלכה ב 8
הלכה ג 8
הלכה ד 9
הלכה ה 9
הלכה ו 9
הלכה ז 10
הלכה ח 10
הלכה י 10
הלכה יא 11
הלכה יב 12
הלכה יג 13
הלכה יד 13
הלכה טו 13
הלכה טז 14
הלכה יז 14
הלכה יח 14
הלכה יט 15
פרק ג 15
הלכה א 15
הלכה ב 15
הלכה ג 15
הלכה ד 16
הלכה ה 16
הלכה ו 16
הלכה ח 16
הלכה ט 17
הלכה י 17
הלכה יא 18
פרק ד 19
הלכה א 19
הלכה ב 19
הלכה ג 19
הלכה ד 20
הלכה ה 20
הלכה ז 21
הלכה ט 21
הלכה י 22
הלכה יא 22
הלכה יב 22
פרק ה 23
הלכה א 23
הלכה ב 23
הלכה ג 23
הלכה ד 24
הלכה ה 24
הלכה ו 24
הלכה ז 24
הלכה ח 25
הלכה ט 25

הלכה י 26
הלכה יא 26
הלכה יב 26
הלכה יג 27
הלכה טו 28
הלכה טז 28
הלכה יז 28
הלכה יח 28
הלכה יט 28
הלכה כ 29
הלכה כא 29
הלכה כב 30
הלכה כג 30
הלכה כד 30
הלכה כה 31
הלכה כו 31
פרק ו 31
הלכה א 31
הלכה ב 32
הלכה ג 32
הלכה ד 32
הלכה ה 33
הלכה ו 34
הלכה ז 34
הלכה ח 35
הלכה ט 35
הלכה י 35
הלכה יא 35
הלכה יב 36
פרק ז 36
הלכה א 36
הלכה ג 36
הלכה ד 37
הלכה ה 37
הלכה ו 37
הלכה ז 37
הלכה ח 37
הלכה ט 38
הלכה י 38
הלכה יא 39
הלכה יב 39
הלכה יג 39
פרק ח 39
הלכה א 39
הלכה ב 40
הלכה ה 40
הלכה ו 40
הלכה ח 40
הלכה י 41
הלכה יא 41
הלכה יב 41
הלכה יג 42
הלכה יד 42

פרק א

הלכה א

כל האוכל כזית חמץ בפסח וכו'. משנה פרק קמא דכריתות (דף ע"ד ב') שמזכיר האוכל חמץ בפסח בכלל המחוייבין כרת שיש על שגגת חטאת.

ומה שכתב רבינו ואחד הממחה ושותה. ברייתא בחולין בפרק העור והרוטב (חולין דף ק"כ) ומימרא שם ונכרתה הנפש האוכלת לרבות השותה ונזכר פרק כל שעה (פסחים דף ל"ה):

הלכה ב

חמץ בפסח אסור בהנאה וכו'. פרק כל שעה (פסחים דף כ"א:) אמר חזקיה מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה:

והמניח חמץ ברשותו וכו'. זה מבואר בברייתא בפ"ק (דף ה':) שאור שאור לגזירה שוה ובין בבתים בין בגבולין עובר משום בל יראה ובל ימצא וזהו שאור וזהו חמץ כמבואר פרק קמא דיום טוב:

ואיסור החמץ ואיסור השאור וכו'. פרק קמא דיום טוב (דף ב') משנה בית שמאי אומרים שאור בכזית וחמץ בככותבת ובית הלל אומרים זה וזה בכזית ואמרו (דף ז') בגמרא לא נחלקו אלא לענין ביעור אבל לענין אכילה זה וזה בכזית לדברי הכל וקי"ל כב"ה. ובהשגות א"א דוקא לשיעוריהן וכו' ע"כ. באור דבריו דברייתא בפת שאור ובנפסל מאכילת כלב דאי בחמץ ובלא נפסל לא היה צריך לזה הטעם. ואין דעת רבינו לחלק ביניהם וכן נראה עיקר שבפ' אלו עוברין (פסחים מ"ה:) תניא הפת שעפשה חייב לבער מפני שראוי לשחקה ולחמע בה כמה עסות אחרות ר"ש בן אלעזר אומר בד"א במקויימת לאכילה אבל כפת שאור שייחדה לישיבה בטלה ואמרו בגמרא שאין הלכה כר"ש אא"כ טח פניה בטיט. עוד שם ת"ר הפת שעפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאכלה מטמא טומאת אוכלין ונשרפת עם הטמאה בפסח והעלו הגאונים ז"ל הא נפסלה מלאכול לכלב אינו חייב לבער וכן מוכיח שם וא"כ ברייתא דהפת שעפשה חייב לבער בלא נפסלה מלאכול לכלב היא ועלה קאמר ר"ש בד"א במקויימת לאכילה אבל כפת שאור וכו' מכלל דבפת גמור עסקינן ולא בפת שאור כדברי הר"א ז"ל. ותו דפת סתם לא משמע פת שאור אלא ודאי פת [גמור] קאמר והטעם דאע"פ שנפסל לאדם כיון שראוי לאכול לכלב חייב לבערו הוא מפני שראוי לשחקו. ולדברי הרב רבי אברהם ז"ל שהוא סבור דברייתא קמייתא בפת שאור הוא ואע"פ שנפסלה מלאכול לכלב היה להם

בגמ' לבאר, [אלא ודאי] ברייתא קמייתא בפת חמץ היא וכולן שוין. וכן מצאתי לרבי אהרון הלוי ז"ל:

הלכה ג

אינו לוקה. זה מבואר במכות ובהרבה מקומות שלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, ובתוספתא המשייר חמץ בפסח והמקיים בכלאים אינו לוקה:

הלכה ד

חמץ שעבר וכו'. בכל שעה (דף כ"ח) משנה חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה שנאמר לא יראה לך חמץ ואוקימנא לה בגמ' כר"ש דדבר תורה מותר וקנסא קנסינן ליה משום דעבר עליה משום בל יראה ובל ימצא ומבואר בהלכות. **וכתב רבינו ואפילו הניחו בשגגה או באונס וכו'** לומר דעבר עליה לאו דוקא אלא ראוי לעבור עליו לאפוקי חמץ דנכרי בדוקא וכן פירשו ז"ל דמוכרח הוא ונלמד מדין ישראל שהרהין חמצו אצל נכרי הנזכר בפרק רביעי:

הלכה ה

חמץ שנתערב וכו'. בגמרא (פסחים דף ל') ובהלכות אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור. ובהל' ומדלא יהיב שיעורא שמע מינה במשהו. שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר"ש דלא קניס ר"ש אלא בדאיתיה בעיניה אבל ע"י תערובת לא. ופי' רש"י ז"ל ואפילו שהייה בעיניה ועבר עליה לא קניס למיסר תערובת דיליה, עכ"ל. וטעם איסור החמץ בזמנו שהוא במשהו כתב רבינו פרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות לפי שהוא דבר שיש לו מתירין שהרי אחר הפסח יהיה כל התערובת מותר. ויש מי שכתב דלפי טעם זה ה"ה בנתערב משש שעות ולמעלה בערב הפסח שהוא במשהו, ומדברי רבינו שכתב סוף פרק רביעי נראה שאפילו נתערב מתחלת השנה אסור לאכלו בפסח ושם אבאר. ועוד אזכור שם מה שאמרו שהתערובת מותר לאחר זמנו אם הוא במקיים תערובת חמץ בפסח אם לאו:

הלכה ו

אין חייבין וכו' אלא על אכילת עצמו וכו'. כך פסקו בהלכות פרק אלו עוברין דעל חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו ולא כלום (פסחים מ"ג) ואע"ג דאמור רבנן ולא כלום מלקא לא לקי אבל איסורא איכא וכי אמרינן דלא לקי הנ"מ היכא דליכא כזית בכדי א"פ כגון כותח הבבלי וכיוצא בזה אבל היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס אפילו לרבנן חייב ע"כ בהלכות. וזה דעת רבינו. ובהשגות א"א הרב פסק באלו כרבנן משום דאין בהן כזית בכדי א"פ ע"כ. כונת הר"א ז"ל להשיג על רבינו במ"ש כגון כותח הבבלי וכו'

ונראה מדבריו שיש כזית בכדי א"פ באלו ומן ההלכות נראה שאין בהן כזית. ואני אומר שאין זו השגה שרבינו כבר באר הדין במה הוא תלוי וביאר דדוקא בשאכל באלו כזית בכדי א"פ אע"פ שבדרך אכילתן אין שם השיעור הזה לפי דרכן של בני אדם ולזה כתבו בהלכות כגון כותח הבבלי מ"מ אם אכלו ודאי לוקה. אבל יש בדברי רבינו תימה אחר לא עיינו הר"א ז"ל והוא למה כתב בכזית בכדי אכילת פרס מלקות לבד ופטרו מכרת ועשה מזה מצוה מיוחדת בפתיחת ההלכה שהרי כל שיש בו כזית בכדי א"פ משמע בגמרא דלרבנן חיוב גמור ואין להן לחכמים מקרא מיותר לתערובת והרי חלב ודם אין שם מקרא לתערובתן והדין הזה נוהג בהן כמבואר ריש פרק חמשה עשר מהלכות מאכלות אסורות והרמב"ן ז"ל עיין זה בהשיגו על מנין המצות והקשה עליו בספרו:

הלכה ז

האוכל מן החמץ עצמו וכו'. פרק יום הכפורים ביומא (דף ע"ג:) חצי שיעור רבי יוחנן אמר אסור מן התורה ריש לקיש אמר מותר וקיימא לן כרבי יוחנן. והוא כלל לכל מאכל אסור שבתורה:

הלכה ח

אסור לאכול חמץ וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות מהמסכתא. **ומ"ש רבינו שיש בו מלקות** הוא לדעת ר' יהודה דאמר בפרק כל שעה (פסחים כ"ח:) ומנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא בלא תעשה שנאמר לא תאכל עליו חמץ ושעה שאסור באכילה אסור בהנאה וכן דעתו בלאחר זמנו כנזכר שם ור' שמעון חולק בזה ואומר שחמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו וכבר כתבתי למעלה שהלכה כר' שמעון בלאחר זמנו. ודעת רבינו שאין הלכה כמותו אלא לאחר זמנו דסתם מתניתין אתיא כותיה אבל לפני זמנו הדרינן לכללין דקי"ל כר' יהודה דרבי יהודה ורבי שמעון הלכה כר"י דשני מחלוקת הן ומתרי קראי נפקי לה לר"י חד לפני זמנו וחד לאחר זמנו הילכך קי"ל כר"ש בחדא דהיינו לאחר וכר"י בלפני וזהו שאמרו פ"ק (דף ד' ה') דכ"ע חמץ משש שעות ולמעלה אסור מנא לן ושקלו וטרו בהא ואמר רבא לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים ורבא גופיה הוא דפסק כר"ש בפ' כל שעה (פסחים דף כ"ט) ושמע מינה דהלכה כר"ש דוקא בלאחר אבל בלפני הלכה כר"י וכדאמרן. ודעת הגאונים כן שכך מצאתי בהל' הר' יצחק אבן גיאת ז"ל ובהא הלכה כר"י ואע"ג דאוקימנא לסתם מתניתין כר"ש אלמא הלכה כמותו התם לאחר זמנו אבל לפני זמנו לא ע"כ. וכן בהלכות פסוקות פסקו שהוא אסור בהנאה אותן שעות ומשמע דאיסורא דאורייתא היא ושיטה נכונה היא. אבל הר"א ז"ל בהשגות וקצת מפרשים אחרונים סוברין שהלכה כר"ש בכל

דבריו ואומרין שמחצות ואילך אין בו מן התורה אלא איסור עשה דהיינו שמצוה לבער מאך ביום הראשון כדאיתא פ"ק (דף ה') מדרבא דאמר לא תשחט על חמץ כדאיתא לעיל אבל מלקות ואיסור הנאה מן התורה ליכא. אלו דבריהם ודברי רבינו והגאונים נראין עיקר:

הלכה ט

ואסרו חכמים לאכול וכו'. שם פ"ק (דף ב':) ודף י"ב) ועבדו רבנן הרחקה יתירא כי היכי דלא ליגע לאיסורא דאורייתא:

ומתחלת שעה ששית וכו'. משנה שם (דף י"א:) ר' יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש ובגמרא (דף י"ג) אמר רב הלכה כר"י ופירשו בכל שעה (דף כ"א) דלר"י בשעה חמישית לא אוכלין אבל נהנין ומבואר בהלכות. והטעם שכתב רבינו שאיסור האכילה בשעה ה' הוא משום יום המעונן מפורש בגמרא (דף י"ב:) ובהלכות:

הלכה י

הא למדת וכו' עד סוף הפרק. מבואר במה שקדם, ומכת מרדות ידועה בכל איסור של דבריהם וכבר כתבתי פ"א מהלכות שבת:

פרק ב

הלכה א

מצות עשה מן התורה וכו'. פירקא קמא (דף ד' ה') דכולי עלמא מיהת חמץ משש שעות ולמעלה אסור מנא לן דכתיב אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ואמרו לרבות יום י"ד שעד חצות יהיה החמץ מבוער ורבא אמר לא תשחט על חמץ וכו'. כדאיתא לעיל:

הלכה ב

ומה היא השבתה זו וכו'. מפורש בגמרא (דף ד':) דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה ובדיקת חמץ מדרבנן היא (דף ו':) ואמר רב יהודה הבודק צריך שיבטל היכי מבטל דאמר הכי כל חמירא דאיכא ברשותי ליבטל ולהוי כעפרא דארעא. וכתוב בעיטור מסתברא דשליח נמי מבטל דשלוחו של אדם כמותו:

הלכה ג

וכן מדברי סופרים וכו'. ראש פרק (דף ב') אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר ובגמ' (דף ד') טעמא בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה אמר אביי הילכך האי צורבא מדרבנן לא ליפתח בעידניה באורתא דתליסר נגהי ארביסר מ"ט

דלמא משכא ליה שמעתתא ואתי לאימנועי ממצוה ופירש רבינו בסוף יום י"ג. וכתבו בתוספות מכאן נראה שאסור לאכול בליל י"ד קודם בדיקה דילמא אתי לאימשוכי עד כאן. ונראין דבריהם דכ"ש הוא:

הלכה ד

אין בודקין וכו'. שם (דף ז' ח') ת"ר אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה אלא לאור הנר מפני שאור הנר יפה לבדיקה ואמרו שם האי אור חמה היכי דמי אילימא באכסדרה והאמר רבא אכסדרה לאורה נבדקת ותירצו לא צריכא לארובה דבחדר ושאלו דהיכא אי להדי ארובה היינו אכסדרה ותירצו אלא לצדדין ואמרו בירושלמי וכי יש חמה בלילה תפתר בשלא בדק בלילה ע"כ. אי נמי ברוצה לבדוק מבע"י:

ואמצע החצר וכו'. שם (דף ח') אמר רבא חצר אינה צריכה בדיקה מפני שהעורבים מצויין שם ופירש רבינו אמצע חצר וכן פירשו ז"ל:

הלכה ה

חור שבאמצע הבית וכו'. ברייתא שם חור שבין אדם לחבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו ועוד שם ברייתא אחרת חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אומר כל עצמו אינו צריך בדיקה מפני הסכנה ופירשו בגמרא סכנה שמא יאמר העכו"ם כשפים הוא עושה לי. ורבינו לא הזכיר חור שבין יהודי לארמאי ונ"ל שהוא סובר שאין הלכה כפלימו דלא חיישינן להכי וכיון שכתב דין חור שבין אדם לחבירו שבודק כל אחד עד מקום שידו מגעת ממילא משמע שכשהוא בין יהודי לארמאי שהיהודי בודק עד מקום שידו מגעת וזהו שסתם רבינו:

הלכה ו

חורי הבית העליונים והתחתונים וגג היציע וכו' ואוצרות יין ואוצרות שמן וכו'. כך היא עיקר הנוסחא בספרי רבינו המדוקדקים להקדים שמן ליין ושאין מסתפק מהן איין בלחוד קאי דאוצרות שמן אפילו מסתפק מהן אין צריך בדיקה ויעיד על זה מה שכתב רבינו אבל אוצרות שכר ואוצרות יין שמסתפק וכו' ולא חזר ושנה אוצרות שמן לפי שאוצרות שמן בכל גוונא אין צריכין בדיקה לפי שיש קבע לספוקו וכן מבואר בגמ' בלא מחלוקת וכן בהלכות. והר"א ז"ל מצא נוסחא שכתוב בה אוצרות יין ואוצרות שמן שאין מסתפק מהן וכתב בהשגות א"א טעה בשמן וכו'. וכבר כתבתי הנוסחא האמתית וטעות

סופרים היה במקצת ספרים להקדים אוצרות יין לאוצרות שמן. ושאר הדינין שכתב רבינו מפורשין שם (דף ח') בברייתות ומימרות פסוקות שם:

וכשבודקין המרתף בודקין ממנו שתי שורות החיצונות שהן העליונה וכו'. משנה שם (דף ב') ובית הלל אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות ובגמ' (דף ח':) אמר רב עליונה ושלמטה ממנה ושמואל אמר חיצונה ושלפנים הימנה ותני רבי חייא כותיה דרב וכולהו תנאי כותיה דשמואל ופסק רבינו כותיה דרב משום דקיי"ל רב ושמואל הלכה כותיה דרב באיסורי:

הלכה ז

אין חוששין שמא גררה חולדה חמץ למקום שאין מכניסין וכו'. משנה שם (דף ט') אין חוששין שמא גררה חולדה מבית לבית וממקום למקום שא"כ מחצר לחצר ומעיר לעיר ואין לדבר סוף. ומפרש רבינו מבית שמכניסין בו לבית שאין מכניסין בו ואינו צריך בדיקה שאם באת לחוש לכך אף אתה היה חושש כשבודק חצר זו או עיר זו באת חולדה וגררה שם חמץ מעיר אחרת או מחצר אחרת שלא היתה בדוקה באותה שעה ואין לדבר סוף שאי אפשר לכל ישראל לבדוק חמצן בבת אחת. ורש"י ז"ל פירש שאין חוששין כשבדק זוית זו ובא לבדוק זו שמא בתוך שבאת לזו גררה חולדה החמץ למקום הבדוק וצריך אני לחזור ולבדוק עכ"ל. ופירוש רבינו עיקר ויפה כיון:

בדק ליל י"ד והניח עשר חלות וכו'. אוקימתא דרב מרי שם (דף ט':) ששנינו במשנה ומה שמשייר יניחנו בצינעא כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו ואמר רב מרי גזרה שמא יניח עשר וימצא תשע ובכי האי גונא חוששין לחולדה כדאיתא התם:

הלכה ח

וכן אם ראה עכבר וכו'. שם (י':) אמר רבא עכבר נכנס וככר בפיו ומצא פירורין צריך בדיקה לפי שאין דרכו של עכבר לפרר תינוק נכנס וככר בפיו ומצא פירורין אין צריך בדיקה לפי שדרכו של תינוק לפרר. ויש מי שפירש דדוקא שמצא פירורין כדי כל אותו ככר הא לאו הכי אפילו בתינוק צריך בדיקה. ואין כן דעת רבינו:

הלכה י

הניח תשעה צבורין של מצה וכו'. שם (דף ט':) ט' צבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי חמץ שקל אי מצה שקל היינו תשע חנויות דתנן תשעה חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאי זה מהן לקח אסור. ובהשגות א"א לא מיחוורא הא מלתא וכו'. ודעת רש"י ז"ל ושאר המפרשים האחרונים כדעת רבינו גם מדברי הגאונים נראה כן וכן כתוב בפירוש

בהלכות ה"ר יצחק אבן גיאת וכתב הרא"ה ז"ל שהטעם דאע"ג דספיקא דרבנן היא כיון שבדיקת חמץ תחילתה על הספק החמירו בספקה יותר משאר ספיקות של דבריהם וכן עיקר:

הלכה יא

שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה כו'. שם שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה ושני בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ובאו שני עכברים אחד שקל מצה ואחד שקל חמץ ולא ידעינן הי להאי עייל והי להאי עייל היינו שתי קופות דתנן שתי קופות וכו' שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה והקשו אימור דתלינן לקולא בתרומה בזמן הזה דרבנן בחמץ דאורייתא מי אמרינן ותירצו אטו בדיקת חמץ דאורייתא היא דרבנן היא דאי מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה ומכאן דסוגיא זו לענין בדיקה היא:

וכן שני בתים בדוקים וכו'. שם (דף י') צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים ואתא עכבר ונטל ולא ידעינן להי עייל היינו שני שבילין דתנן שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות ובא חברו והלך בשני ועשה טהרות ר' יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפ"ע טהורין בבת אחת טמאין ר' יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין. כך גורסין רש"י ורבינו בדברי ר' יוסי טמאין וכן פסק רבינו פרק י"ט מהלכות אבות הטומאות ובגמרא אמר רבא בבת אחת דברי הכל טמאין בזה אחר זה דברי הכל טהורין לא נחלקו אלא בבא לישאל עליו ועל חברו דר' יוסי מדמה ליה לבת אחת ור' יהודה מדמה ליה לזה אחר זה ומבואר בדברי רבינו בדין הטומאה וכאן לענין חמץ כתב סתם ולא חלק והרבה מפרשים ראיתי מחלקים ומשוין דין החמץ לדין הטומאה וכר' יוסי. ואפשר שרבינו מפרש היינו שני שבילין דתלינן בכל חד לקולא ולא דמו אותם לענין חלוק שאלתם דהתם בשבילין משום דאי אפשר שלא יהיה אחד מהם טמא אמרו כשבא לישאל בבת אחת שהן טמאין אבל כאן בביטול סגי ליה וצ"ע:

או שידע שנכנס וכו'. שם על ובדק ולא אשכח פלוגתא דר"מ ורבנן דתנן היה ר"מ אומר כל דבר שבחזקת טומאה לעולם טמא עד שיודע לך טומאה להיכן הלכה וחכ"א בודק עד שמגיע לסלע או לבתולה וקיי"ל כחכמים:

או שבדק ומצא ככר וכו'. על ובדק ואשכח פלוגתא דרבי ורשב"ג וקיי"ל כמ"ד זה שאבד הוא שנמצא וכן פסקו ז"ל.

וכתב רבינו בכל אלו אינו צריך בדיקה שאין כאן קבוע. ובהשגות א"א זה שבוש דקבוע ודאי הוא וכו' והאריך לחלק בין ביטול לבדיקה בקצת מן הדברים שהזכיר רבינו. וכל

זה נמשך למה שהוא סובר דמימרא דתשעה צבורין קמייתא לענין ביטול הוא כנזכר למעלה. וכבר כתבתי שאינו כן וכונת רבינו בכאן הוא שהספיקות האלו אינן ספק קבוע כנכנס לבית ידוע לפי שהשני חלקים הראשונים בספק אי זה בית הוא מהם והשנים האחרונים כבר בדק ואין כאן ספק קבוע ולזה לא החמירו בספיקות אלו ודברים ברורים הם:

הלכה יב

הניח חמץ בזוית זו וכו'. שם (דף י':) הניח חמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת פלוגתא דרשב"ג ורבנן דתנן קרדום שאבד בבית או שהניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו מזוית זו והניחו בזוית אחרת רשב"ג אומר הבית טהור שאני אומר השאילו לאחר ושכח או שנטלו מזוית זו והניחו בזוית אחרת ושכח ופסק רבינו כרבנן וכן כתב פרק י"ב מהלכות מטמאי משכב ומושב ויש פוסקין כרשב"ג להקל:

או שהניח תשע חלות וכו'. (דף י') הניח תשע ומצא עשר פלוגתא דרבי ורבנן דתנן הניח מנה וכו' וקיי"ל כרבנן וצריך בדיקה:

או שהיו תשעה צבורין חמץ ואחד מצה וכו'. כך היא הנוסחא האמיתית בספרי רבינו, ויש שבוש במקצת ספרים וכתוב בהן תשעה מצה ואחד חמץ ופירש ככר מהן וכו' וזה מבואר הטעות שבפירוש אמרו בגמ' גבי תשעה צבורין מצה ואחד חמץ פירש ואתא עכבר היינו ובנמצא הלך אחר הרוב אלא ודאי כאן ברוב חמץ הן דברי רבינו לא הוצרך לכתוב דין רוב מצה לפי שכל שאין קבוע כבר ביאר רבינו שאינו צריך בדיקה וזה ברור:

או שבא עכבר ונטל חמץ וכו'. שם (דף י') ספק על ספק לא על היינו בקעה דתנן וכו' וקיי"ל כחכמים דמטמאין וצריך בדיקה זהו דעת רבינו והגאונים וקצת מן האחרונים ויש מי שפירש דגבי חמץ אפילו רבנן מודו דאין צריך בדיקה וכן פירש"י ז"ל וזה דעת העיטור. וקשה לי לדעת רבינו שכבר נתבאר למעלה שאם ודאי נכנס בבית אחד אלא שאין ידוע באי זה בית משני בתים נכנס אין אחד מהם צריך בדיקה א"כ נראה שכל שכן בשאין ידוע אם נכנס כלל שלא יהא צריך בדיקה. ויש לי לתרץ דהתם ודאי איכא חד בית שלא נכנס שם הלכך כל חד תלינן זהו שלא נכנס בו ובאחר הוא שנכנס ואי אתה יכול להצריך בדיקה לשניהם כיון דאיכא חד דודאי לא נכנס בו אבל הכא הספק בבית אחד הוא ומפני שבדיקת חמץ תחלתה על הספק דנו ספק זה לחומרא כמו שכתבתי למעלה כנ"ל:

הלכה יג

נכנס עכבר לבית וככר בפיו וכו'. בעיא שם באם תמצא לומר ורבינו פוסק כאת"ל:

היה הראשון שחור וכו'. שם ואם תמצא לומר:

נכנס עכבר וככר בפיו. גם זה בעיא באת"ל:

יצאת החולדה ועכבר וכו'. זו בעיא דלא איפשיטא ופסק רבינו לקולא כדרך כל תיקו של דבריהם:

נחש שנכנס לחור וכו'. שם בעיא דלא איפשיטא ופסק רבינו ג"כ לקולא:

הלכה יד

כזית חמץ בשמי קורה וכו'. בעיא שם באם תמצא לומר:

היה חמץ בבור אין מחייבין וכו'. בעיא שם ולפי גירסת ספרינו יש שם אם תמצא לומר. ונראה שרבינו לא היה גירסתו כך אלא בעיא דלא איפשיטא היא ולקולא וכן מצאתי בקצת פירושי רש"י ז"ל דלא גרסי בה את"ל. ובהשגות כתוב לפי שיטתו שכתב כאת"ל השנויים בגמרא אף זה צריך וכו' ומ"מ טעות גדולה אני רואה בדבריו שאמר אינו צריך סולם להעלותו אלא מבטלו בלבו ודיו נדמה בעיניו דרבא לכתחלה קא מבעיא ליה וטעות גדולה היא זו דהיינו מטמין בבורות אלא בשבדק וביטל ולאחר איסורו מצא וזו היא שאלתו עכ"ל. ואני אומר שאין טעות בדברי רבינו ובודאי לא נתכוין שיהא רשאי להטמין ככר בבור ולבטלו שזה אע"פ שאינו עובר עליו כל שבטלו קודם זמן איסורו כמבואר פ"ג מ"מ אסור הוא להטמין בבור לכתחלה ודברי רבינו הם בככר הנופל מאליו לבור ובשעת בדיקה שהצריכו חכמים א"צ לירד שם אלא צריך הוא לבטל הביטול שהוא מן התורה והרי זה ממש כחמץ שנפל עליו מפולת שהרי הוא כמבוער וצריך לבטלו בלבו ואע"פ שאינו רשאי ליקח חמץ ולהפיל עליו מפולת כיון שקודם בדיקה נפל עליו מאליו די בביטול וכן הדין כאן וכך פירשו המפרשים ז"ל ותימה גדול אני רואה בדברי הר"א ז"ל שהוא מפרש כשמצאו לאחר איסורו וכבר ביטל ומי הזקיקו לזה והרי כל הבעיות הנזכרות שם בכיוצא בזה כולן לענין בדיקה הם וכמה דינין יש בגמרא בכיוצא בזה שאינו זקוק לבער אבל זקוק לבטל ולא ראיתי לאחד מן המפרשים שפירש כמותו ודברי רבינו עיקר:

הלכה טו

כיפת שאור שיחדה וכו'. כבר ביארתי דין זה פ"א:

בצק שבסדקי עריבה וכו'. פ' אלו עוברין (פסחים דף מ"ה) משנה בצק שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד צריך ביעור פחות מכן בטל במיעוטו ובגמרא בלישנא בתרא

אמר שמואל לא שאנו דפחות מכן בטל במיעוטו אלא במקום העשוי לחזק אבל במקום שאינו עשוי לחזק חייב לבער מכלל דכזית אפילו במקום העשוי לחזק חייב לבער וזה נכתב בהל' לבד וכדעת רבינו ויש גאונים מחלקים בין מקום לישה לשלא במקום לישה ודעת רבינו וההלכות עיקר להחמיר:

היו בו שני חצאי זיתים וכו'. שם (דף מ"ה) אמר שמואל שני חצאי זיתים וחוט של בצק ביניהם רואין כל שאילו ינטל החוט ניטלין עמו חייב לבער ואם לאו אינו חייב לבער אמר עולא לא אמרו אלא בעריבה אבל בבית לא זמנין דכנישׁ להו ונפלי גבי הדדי ע"כ. ופי' בעריבה מקום העשוי לחזק או לסתום בו נקב היא שאל"כ כבר נתבאר שאפילו חצי זית לבד חייב לבער ולבית אפילו מדובק בגומות חייב לבער:

הלכה טז

היה חצי זית וכו'. שם אמר עולא בעו במערבא בית ועליה מהו בית ואכסדרה מהו שני בתים זה לפנים מזה מהו תיקו. ופוסק רבינו בכל בעיות אלו לקולא ופירש רבינו דוקא בדבוקים בכותלים או בקורות הא לאו הכי חייב לבער ודבר ברור הוא:

הלכה יז

המשכיר בית וכו'. פ"ק (דף ד') בעיא בעו מיניה מרנב"י המשכיר בית לחברו בי"ד חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק למאי נפקא מינה דליתיה להאיך לשיוליה מאי אמר להו תניתוה הכל נאמנים על ביעור חמץ ואפילו נשים ואפילו עבדים ואפילו קטנים מאי טעמא לאו משום דחזקתו בדוק ושקלינן וטרינן בה ואסיקנא לעולם אימא לך דחזקתו בדוק והב"ע דמיחזק לן בדלא בדיק וקאמרי הני פי' נשים ועבדים וקטנים בדיקניה מהו דתימא לא נהימנינהו קמ"ל. **וכתב רבינו והוא שיהיה קטן שיש בו דעת** ודבר ברור הוא שלא בכל קטן אמרו:

הלכה יח

המשכיר בית לחבירו וכו'. ברייתא כלשונה שם, ופי' מסירת מפתח אינו קונה בשכירות דשכירות קרקע נקנה כדרך שהקרקע נקנה כמבואר פ"א מהלכות מכירה ומבואר שם שאין מסירת מפתח קונה אלא הכא בשכירות שכבר נקנה בכסף או בשטר או בחזקה ואע"פ כן כל שמפתח ביד משכיר עליו מוטל לבדוק כיון שהגיע שעת בדיקה ומפתח בידו והשוכר מעוכב ליכנס בו מפני שהמפתח בידו של משכיר כך פירשו ז"ל ונכון הוא:

המשכיר בית וכו'. שם (דף ד':) אבעיא להו המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ומצאו שאינו בדוק מי הוי מקח טעות או לא ת"ש דאמר אביי לא מיבעיא באתרא דלא יהבי אגרא ובדקי דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בנפשיה אלא אפילו באתרא דיהבי אגרא

ובדקי דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בין בגופיה בין בממוניה. והרא"ה ז"ל כתב בשם הרמב"ן ז"ל דפשיטא להו דודאי בעי לשלומי ליה מאי דאפסיד מיניה כיון דאתני בהדיה אבל איבעיא לן אי הוי מקח טעות דאפילו בעי הך לשלומי ליבטיל כדין מקח טעות ופשט אביי דלא דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בנפשיה ואפילו בממוניה כיון דסוף סוף אתי לאשתלומי מיניה הא לאו הכי לא אמרינן להאי טעמא ע"כ דבריהם:

הלכה יט

המפרש בים והיוצא בשיירא וכו'. שם (דף ז') אמר רב המפרש והיוצא בשיירא קודם שלשים יום אין זקוק לבער תוך שלשים יום זקוק לבער ואמר רבא הא דאמרת קודם שלשים יום אין זקוק לבער לא אמרן אלא שאין דעתו לחזור אבל דעתו לחזור אפילו קודם שלשים יום זקוק לבער ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא העושה את ביתו אוצר וכו' כדאיתא בגמרא ובהלכות. ופירש רבינו דעתו לחזור קודם הפסח וכן פי' דעתו לפנותו קודם הפסח ובודאי כ"ש אם דעתו לחזור או לפנות תוך הפסח שצריך בדיקה שאפילו דעתו לקודם הפסח אין אומרים לכשיחזור או לכשיפנה יבער אלא מעתה צריך בדיקה מהטעם שהזכיר רבינו:

פרק ג

הלכה א

כשבודק אדם בלילי ארבעה עשר וכו'. (פסחים י"א:) משנה כתבתיה פ"א ושורפין בתחלת שש ואין ספק שאם רצה להקדים מקדים כמ"ש רבינו:

הלכה ב

החמץ שמניח בליל י"ד וכו'. (דף י':) משנה כתבתיה פ"ב ומה שמשייר יניחנו בצנעה וכו':

הלכה ג

חל ארבעה עשר להיות בשבת בודקין וכו'. דעת רבינו לפסוק כברייתא הנזכרת (דף י"ג) פ"ק דתניא י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות ומשיירין מן הטהורות מזון שתי סעודות כדי לאכול עד ארבע שעות דברי ר' אליעזר איש ברתותא וכו' אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר"א. ומפרש רבינו מבערין את הכל אף החולין בכלל ועלייהו קאי ובודאי דאי אתרומות בלבד הוה ליה למימר י"ד שחל להיות בשבת שורפין תרומות תלויות טמאות וטהורות וכו' אלא ודאי האי הכל חולין קאמר וסתם מתניתין דאלו עוברין (דף מ"ט) ארבעה עשר

שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ואע"ג דפליגי חכמים התם באומרים בזמנה כיון דסתמא הכין ובברייתא אמרו שקבעו הלכה כר"א קיי"ל הכין. ודין שיור מזון מן החולין שתי סעודות פשוט הוא שלא יתענו ור"א קאמר משיירין מן הטהורות אע"ג דאיכא למיחש שמא יטמאו וכ"ש מן החולין דמשיירין, זה דעת רבינו וכן פסקו הרבה מהגאונים ויש שהיו מחמירין שלא לשייר כלל אלא לאכול מצה עשירה או מצה כתקנה קודם חצות לפי דעת קצת מפרשים כמו שיתבאר פ"ו או דברים אחרים בשבת ודברי הראשונים עיקר. ויש שיטה אחרת בהשגות וקצת מפרשים אחרונים לומר שאין מבערין חולין אלא בזמנן ור"א הכל דקאמר אמיני תרומות בלבד קאי ובזה העמידו דברי ההלכות שפסקו חולין בזמנן ופסקו כר"א. ודברי רבינו והגאונים נראין:

הלכה ד

היו לו ככרות רבות של תרומות וכו'. משנה (דף י"ד) פ"ק כדברי ר' יוסי שאמר שהכל מודים שאין שורפין תרומה טהורה עם הטמאה ועל הטמאה ועל התלויה נחלקו ר"א ור' יהושע ואע"פ שר' יהושע אומר שתיהן כאחת ור"א ור' יהושע הלכה כר' יהושע. **כתב רבינו ותלויה לעצמה** לפי שאמר ר' יוסי (דף ט"ו) בגמרא היאך נשרוף תלויה עם טמאה שמא יבוא אליהו ויטהרנה. ופירוש טעם הדבר שאע"פ שאנו מבערין את התרומה לפני הפסח אין לנו לטמאה בידים אף בשעת ביעורה:

הלכה ה

מי ששכח או הזיד ולא בדק וכו'. משנה שם (דף י':) וחכמים אומרים לא בדק אור ארבעה עשר יבדוק בארבעה עשר לא בדק בארבעה עשר יבדוק בתוך המועד לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד. ובהל' פירש בתוך המועד ולאחר המועד בתוך הפסח ולאחר הפסח ע"כ כדברי רבינו. ויש פי' אחר וזה עיקר:

הלכה ו

כשבודק אדם החמץ וכו'. הברכה מבוארת בגמ'. (ז':) **ומ"ש כשבודק לאחר הפסח אינו מברך** הם דברי רבינו ראויין אליו דודאי אין לברך בבדיקה שלאחר הפסח שהרי בכל אותו זמן הוא אוכל חמץ ואין הבדיקה אלא כדי להבדיל בין חמץ זה שעבר עליו הפסח לחמץ אחר וא"כ היאך יברך על ביעור חמץ אבל בתוך הרגל שהוא מצווה שלא יראה שום חמץ ברשותו ודאי יש לו לברך ודבר ברור הוא זה:

הלכה ח

(ז-ח)

וכשגומר לבדוק אם בדק בליל י"ד וכו'. (דף ו':) אמר ר"י הבודק צריך שיבטל ושאלו מ"ט אי נימא משום פירורין הא לא חשיבי ואמר רבא גזרה שמא ימצא גלוסקא יפיפיה דדעתיה עלויה והקשו וכי משכח לה נבטלה ותירצו דלמא משכח לה לבתר איסורא ולאו ברשותיה קיימא ולא מצי מבטל לה דא"ר אלעזר שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו ואלו הן בור ברה"ר וחמץ משש שעות ולמעלה והקשו ונבטליה בארבע ובחמש בעידן בדיקה דכיר שלא בעידן בדיקה לא דכיר: **ומה שכתב רבינו ה"ז עובר בבל יראה ובל ימצא** כתוב על זה בהשגות. א"א אולי סובר זה המחבר וכו'. ואינו כן שאם עיין הר"א ז"ל בדברי רבינו העיון אשר ראוי לכל משיג על ספר אחר לעיין לא נסתפק לו דעת רבינו בזה שהרי בבאור כתב בפתיחת הלכות אלו מצוה להשבית שאור בי"ד שלא יראה חמץ כל שבעה ולא ימצא חמץ כל שבעה, הרי שבאר רבינו שבי"ד אין בו אלא מצות עשה של השבתה וכל שבעה עובר בבל יראה ובל ימצא וכן כתב ראש פ"ב מצות עשה וכו'. ומה שכתב כאן כונתו לומר שאחר שש אין בטול מועיל אלא ביעור ואם לא ביערו אע"פ שבטלו משש שעות ולמעלה ה"ז עובר עליו לכשיגיע הפסח בבל יראה ובל ימצא וזה מוכרח בדברי רבינו:

ואם מצא ביו"ט. שם (דף ו'.) אמר רב המוצא חמץ ביו"ט כופה עליו את הכלי אמר רבא אם של הקדש הוא אינו צריך מ"ט מיבדל בדיל מיניה ודעת רבינו לפי הנראה לפרשה אפילו בלא בטול ואעפ"כ אינו יכול לשרפו ביו"ט ולא לפררו לזרותו לרוח. ויש מפרשים דדוקא בשכבר בטלו קודם איסורו ואינו עובר עליו הא אם לא בטלו יכול הוא לשרפו או לזרותו לרוח ביו"ט:

הלכה ט

מי שיצא מביתו קודם שעת הביעור וכו'. פרק אלו עוברין (פסחים דף מ"ט.) משנה ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטל בלבו להציל מן הגייס ומן הנהר ומן הדליקה ומן המפולת יבטל בלבו. פי' ולא יחזור ואפילו יש שם שהות והטעם דמדאורייתא בבטול בעלמא סגי ליה:

יצא לצורך עצמו וכו'. שם לשבות שביתת הרשות יחזור מיד ועד כמה הן חוזרין ונחלקו בשיעורו במשנה ואמרו חכמים בכביצה והלכה כמותן:

הלכה י

מי שהניח עיסה מגולגלת וכו'. פ"ק (דף ז'.) ברייתא היה יושב בבית המדרש ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט והקשו יו"ט והא בתר איסורא

הוא והיכי מצי מבטל ליה ותירץ רב אחא הכא בתלמיד היושב לפני רבו עסקינן ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומתירא שמא תחמיץ וקא מבטל לה מקמי דתחמיץ דיקא נמי דקתני היה יושב בבית המדרש ופירש"י ז"ל דיקא נמי דלאו בחמץ גמור דאי בחמץ גמור אפילו היה פנוי מה בידו לעשות יותר הרי אסור לטלטלה ע"כ:

הלכה יא

כיצד ביעור חמץ שורפו או פורר וכו'. פ' כל שעה ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכמים אומרים מפרר וזורה לרוח או מטיל לים והלכה כחכמים וכן פסקו הגאונים שלא כדברי התוס' (דף כ"ח.) ובגמרא איבעיא להו היכי קאמר מפרר וזורה לרוח מפרר ומטיל לים או דלמא מטיל לים בעיניה ונחלקו בזה רבה ורב יוסף ואמר רב יוסף חמץ דממיס לא בעי פירור והביא שם ברייתא דתניא דבעי פירור ותירצו ר"י הא בחיטי הא בנהמא ופסק רבינו כמותו משום דמסתבר טעמיה ויש מי שפסק דאפילו נהמא בעי פירור וכרבה:

וחמץ שנפלה עליו וכו'. שם (דף ל"א:) משנה חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער רשב"ג אומר כל שאין הכלב יכול לחפש ובגמרא אמר רב חסדא צריך שיבטל בלבו תנא כמה חפישת הכלב שלשה טפחים ע"כ. ונכתב בהלכות:

ואם עדיין לא נכנסה שעה שישית וכו'. שם (דף כ"א.) משנה כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות ומוכרו לנכרי ומותר בהנאתו ואמרינן בגמרא הא כל שעה שאינו מותר לאכול אינו מאכיל מתניתין דלא כר"י דאי ר"י הא איכא חמש דאינו אוכל ומאכיל ובהלכות וכבר פסק רב הלכה כר"י ע"כ. וכן מבואר סוף פרק ראשון:

ואם שרפו קודם שעה ששית וכו'. מימרא שם (דף כ"א:) אמר רבא חרכו קודם זמנו מותר בהנאתו אפילו אחר זמנו מאי טעמא עץ בעלמא הוא:

אבל אם שרפו וכו'. (דף כ"א:.) במשנה עבר זמנו אסור בהנאתו ובגמ' פשיטא לא צריכא לשעות דרבנן ופירש"י ז"ל שעה ששית ומוכרח הוא ובמשנה ולא יסיק בו תנור וכירים:

ואם בישל או וכו'. זה למד רבינו ממה שהעלו בהלכות (דף כ"ו:) מן הגמ' שאם אפה את הפת בעצי ערלה או בקשין של כלאי הכרם שאסור לפי שיש שבח עצים בפת. **וכתב רבינו אסור בהנאה** ואין לו תקנה וכן עיקר. ואיסור הפחמין מבואר הוא כיון שחרכו אחר זמנו ועוד שאין חמץ בפסח מן הנשרפין שאפרן מותר:

פרק ד

הלכה א

כתוב בתורה לא יראה לך חמץ וכו'. ברייתא פ"ק (דף ה':) לפי שנאמר לא יראה וכו' ושם מבואר שאם הטמין שהוא עובר בבל יראה ובל ימצא: **ומ"ש רבינו או הפקידו ביד העכו"ם** אע"פ שאינו מבואר בברייתא דבר פשוט הוא וק"ו ומה חמץ של עכו"ם שחייב ישראל באחריותו חייב לבערו זה שהוא של ישראל לגמרי לא כל שכן וכמה דברים יש בגמרא מורים שאסור להפקיד חמץ ביד עכו"ם ולעבור עליו למד רבינו מהברייתא השנויה במכילתא ונחלקו בפירושה ובגרסתה רבינו והרמב"ן ז"ל שהרמב"ן ז"ל כתב בפירוש התורה שאינו עובר בלאו אלא בחמץ שלו וברשותו דאיכא תרתי הא לאו הכי לא:

יכול לא יהא עובר וכו'. זה מבואר בברייתא הנזכרת:

יכול יהא חייב לבער וכו'. ג"ז שם ובשלא קבל עליו אחריות כמו שיתבאר לפנינו:

הלכה ב

חמץ של הקדש וכו'. שם אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה ושם מפורש שאפילו נכרי שכבשתו ושרוי עמך בחצר הדין כן ומפרש רבינו נכרי שכבשתו גר תושב:

אבל צריך לעשות מחיצה וכו'. שם (דף ו'.) אמר רב חמצו של עכו"ם עושה לו מחיצה עשרה ומדברי רבינו דבשלא קבל עליו אחריות הוא וכן פירש"י ז"ל זה לשונו חמצו של עכו"ם המופקד אצלו ולא קבל עליו אחריות דאמרינן דמותר להשהותו עושה לו מחיצה בי"ד משום היכרא וזה דעת קצת מפרשים ז"ל אבל בעל העטור והרמב"ן ז"ל וקצת מן האחרונים מפרשים דבלא קבל עליו אחריות לא בעינן מחיצה עשרה אלא מפנהו לכל מקום כדי שלא יכשל בו ובקבל עליו אחריות די בייחד בית ובמחיצה עשרה דכיון דייחד לו בית לאו ברשותו הוא אע"ג דקביל עליה אחריות. זהו דעתם ז"ל:

אבל של הקדש וכו'. כבר נתבאר זה פ"ג גבי מצא חמץ ביו"ט שבשל הקדש אינו צריך היכר:

הלכה ג

עכו"ם שהפקיד חמצו וכו'. שם (דף ה' ו'.) מבואר בגמרא דקביל עליה אחריות חייב לבערו וכבר כתבתי שיש סוברין שביחוד בית די אפילו קביל עליה אחריות ומן ההלכות נראה כדעת רבינו:

הלכה ד

עכו"ם אנס שהפקיד חמצו אצל ישראל וכו'. שם (דף ה') אמר רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא כיון דאילו מיגניב או מיתביד ברשותייכו קאי ובעיתו לשלומי כדידכו דמי ומחייביתו לבעורי. ומפרש רבינו שתשלומין אלו היו שלא מן הדין אלא משמע באונס ואף על פי כן נקרא החמץ שלהן וצריכין לבערו או להחזירו להם קודם הפסח. ובהשגות כתוב שאין אחריות מן האונס אחריות שיתחייב לבערו בשביל כך וכן כתבו מקצת המפרשים ז"ל שזה האחריות מדין ומחק המלכות היה שהיה עליהם לפרנס אנשי החיל שהיו שומרים העיר. אבל בהלכות ה"ר יצחק אבן גיאת ז"ל נראה כדברי רבינו שכך כתוב שם פירוש אנשי החיל אולי שהיו נותנין להם קמח לעשות לחם ואם נגנב או אבד אין משגיחין בהן אלא פורעין אותו משום הכי אמר להן בעירו עכ"ל:

הלכה ה

ישראל שהרהין את חמצו וכו'. משנה פרק כל שעה (פסחים דף ל':) עכו"ם שהלוה את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה ובגמרא (דף ל"א:) העמיד רבא כגון שהרהינו אצלו ואמר לו קנה מעכשיו וכן מבואר בהלכות והטעם שאנו צריכין מעכשיו לפי שעכו"ם מישראל אינו קונה משכון כדאיתא בגמ' ולפיכך אע"פ שהרהינו אצלו אי לא אמר מעכשיו לא קנה. וסובר רבינו דבעינן טפי שיהיה הגעת הזמן קודם הפסח הא לאו הכי אע"פ שכשעבר פסח ולא פדאו ישראל איגלי מילתא דלמפרע של עכו"ם היה כיון שבפסח היה ביד ישראל לפדותו אמרינן הואיל ואי בעי לפדותו הרי הוא שלו השתא נמי אסור וזהו דעת רבינו אפרים ז"ל והזקיקום לזה דברי התוספתא שאמרה עכו"ם שהלוה את ישראל על חמצו ואמר לו אם לא באתי מכאן עד קודם הפסח הרי הוא מכור לך וכו' אלמא דבעי הגעת זמן קודם הפסח. ובהשגות. א"א לא נהיר ולא צהיר ולא בהיר וכו'. דעת הר"א ז"ל שיש אסמכתא במשכון כמו שכתב פ' י"א מהל' מכירה אלא שבעכו"ם קונה ואין בו דין אסמכתא ודעת רבינו בהפך שאין דין אסמכתא במשכון כמו שנתבאר שם אבל עכו"ם מישראל אינו קונה וכן הוא בגמרא דלכולי עלמא קלישא קנית עכו"ם מישראל ואם כדברי הר"א ז"ל דכל שהגיע זמן קודם הפסח אפילו בלא מעכשיו קנה עכו"ם למה טרח בגמ' לאוקומי למתני' בדאמר ליה מעכשיו לוקמיה שהגיע זמן קודם הפסח. ויש לדחות בזה דמשום דמתניתין סתמא מיתניא העמידוה במעכשיו. ואני סובר שרבינו והרב ר' אפרים סוברים דמתני' דוקא דקודם הפסח הגיע זמן מדקתני אחר הפסח מותר בהנאה ומשמע דמיד אחר הפסח מותר. וא"א לומר בשקבע אחר הפסח דאכתי עד הגעת זמן ודאי לדברי הכל אינו מותר והיה לו לומר הגיע זמן ולא פדה מותר.

וכן אין לפרש שקבע לו זמן בתוך הפסח דודאי ישראל לא קבע זמן לפדות חמצו בתוך הפסח שיחוייב לבערו אלא ודאי בקודם הפסח הוא והן הן דברי התוספתא. ומ"מ דעת רוב האחרונים ז"ל כדברי הר"א ז"ל בחלוק הראשון דכל שאמר לו מעכשיו אפילו הגיע זמן אחר הפסח מותר וכן נראה מן ההלכות שהכל תלוי במעכשיו וכן נראה מדברי הרב אבן גיאת ז"ל וזה עיקר וכ"כ בעל העטור ורבינו לא כתב סוף המשנה ישראל שהלוה את העכו"ם על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה והטעם לפי שנראה שהוא פוסק כסתם מתני' דישראל מעכו"ם קונה משכון וכר"מ דאמר הכין בגמרא וכדין ישראל מישראל הלכך חייב באחריותו וכבר נתבאר שחמצו של עכו"ם ברשות ישראל וחייב ישראל באחריותו שחייב לבערו כנ"ל:

הלכה ז

(ו-ז)

ישראל ועכו"ם שהיו באין בספינה וכו'. תוספתא. **ומה שכתב ואם עשה כן ה"ז עובר וכו'** הוא כפי דעתו שכתב שהמפקיד חמצו ביד עכו"ם עובר בלאו כנזכר בראש הפרק:

הלכה ט

(ח-ט)

תערובת חמץ עוברין עליה וכו'. ראש פרק שלישי (דף מ"ב.) אלו עוברין בפסח כותח הבבלי וכו' ופירש רש"י ז"ל אלו עוברין עליהן בבל יראה ובל ימצא וכן פירשו הגאונים ז"ל וכבר נתבאר פ"א שרבינו פוסק שאין בתערובת חמץ לאו באכילתו אא"כ אכל כזית חמץ בכדי אכילת פרס ובודאי לדבריו ה"ה שאינו עובר עליו אלא בתערובת שיש בו כזית בכדי א"פ וזהו שכתב כגון כותח הבבלי וכו' אותן שהזכיר פ"א שיש בהן כזית בכדי א"פ וזה הפסק הוא עיקר. ויש מן הגאונים סוברין שאפילו בפחות מכן עובר עליו וגם ראיתי מי שמפרש דברי רבינו כך שאע"פ שאינו עובר באכילתו חייב בביעורו שהרי יש כזית חמץ שם ואע"פ שהוא מעורב בכמה זיתים עובר הוא על קיומו. כך פירש דברי רבינו הרב ר' משה הכהן ז"ל וסייע דברי רבינו בדעת זו. וכונת רבינו צריכה לי עיון:

אבל דבר שיש בו תערובת וכו' כיצד עריבת העבדנין. ברייתא פרק אלו עוברין (פסחים דף מ"ה) ת"ר עריבת העבדנין שנתן בתוכה קמח תוך שלשה ימים חייב לבער אחר שלשה ימים אין חייב לבער אמר ר' נתן בד"א שלא נתן בתוכה עורות אבל נתן לתוכה עורות אפילו תוך שלשה אין צריך לבער אמר רבא הלכה כר' נתן אפילו יום אחד אפילו שעה אחת ע"כ בגמ':

הלכה י

וכן הקילור והרטיה והאספלנית וכו'. תוספתא הקלור והאספלנית והרטיה שנתן לתוכן קמח אין צריך לבער והובאה בהלכות וכתב רבינו האיי גאון וכ"ש תריא"ק שאינו צריך לבער ונתבארו דברי רבינו. ובהשגות א"א זה שבוש דמאחר קבל ומטעם אחר ולא מטעמו עכ"ל. ואין בדברים אלו טעם:

הלכה יא

הפת עצמה שעפשה וכו'. ברייתא שם (מ"ה:) וכבר בארתי דין זה פ"א:

ומלוגמא של חמץ שנסרחה וכו'. תוספתא בהלכות מלוגמא שנסרחה אינו צריך לבער ע"כ. ובהשגות א"א בירושלמי מפרש בשנסרחה ולבסוף נתחמצה ע"כ. ובאמת שכן הוא בירוש' ולא הביאו בהלכות וגם רבינו לא כתבו לפי שדברי הירוש' הם בנתחמצה בפסח ובכה"ג בעינן נסרחה ולבסוף נתחמצה ודברי התוספתא הם בנסרחה קודם הפסח דכי אתא פסח לא חל עליה איסור חמץ דהא הות סרוחה והוה לה כפת שעפשה ונפסלה מלאכול לכלב דודאי נתחמצה ולבסוף עפשה. ואפשר דמלוגמא שנסרחה אינה ראויה אף לכלב וכן עיקר ולזה סתמו ההלכות ורבינו:

בגדים שכבסו אותן בחלב חטה וכו'. מ"ש רבינו וכן ניירות שדבקו אותן בחמץ אינו מה שנזכר (מ"ב.) בגמ' קולן של סופרים דהתם אסור לקיימו והוא קודם שדבקו בו הניירות שהרי הוא נוקשה בעיניה ואסור לקיימו אלא דברי רבינו הם אחר שדבקו בו הניירות וה"ל כעריבה שנתן לתוכה עורות. וז"ש רבינו שאין צורת החמץ עומדת. ודבר ברור הוא שאחר שנתדבקו מותר לקיימן. ובהשגות א"א אין זה טעם אלא שכבר נפסל וכו'. ואין בסתירה טעם ודברי רבינו הכרח:

הלכה יב

דבר שנתערב בו חמץ וכו'. מבואר בגמ' (דף ל'.) דחמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו במשהו כמו שכתבתי פ"א והרבה מהגאונים כדעת רבינו שאפילו נתערב כמה זמן קודם הפסח אסור לאכלו בפסח שחוזר וניעור וכ"כ בהלכות ה"ר יצחק ן' גיאת ז"ל. ויש מן האחרונים חולקים בזה ואומרין דכל שנתערב קודם זמנו אינו חוזר וניעור ואין איסורו במשהו וכדברי הגאונים ראוי לנהוג ולהחמיר. ודע שדין תערובת חמץ הוא כדין שאר תערובות אלא שמה שאוסר בשאר תערובות פחות משישים אוסר בחמץ במשהו אבל אם בשאר תערובות לא היה צריך ששים אלא קליפה או נטילת מקום כמו שאבאר בהל' מאכלות אסורות אף בחמץ כן ר"ל שחם בחם בלא רוטב די בקליפה שאם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמין ואין שם דבר המפעפע לא אסר אלא מקום מגעו בלבד

לפי שאינו מבליע יותר וזה ברור כתבוהו המפרשים ז"ל ושם בהלכות מאכלות אסורות יתבאר דיני התערובת בארוכה. ותערובת חמץ שעבר עליו הפסח נראה מדברי רבינו שכיון שהוא עובר עליו ודאי אסור הוא לאחר הפסח וכשאמרו כי קניס ר"ש ה"מ בעיניה אבל ע"י תערובת לא ר"ל שאם עבר הפסח על חמץ ואח"כ נתערב מותר לפי שבתערובת זה לא נעשה איסור ולא עבר עליו הפסח אבל בתערובת שעבר עליו הפסח כיון שהיה מחוייב לבערו ועבר עליו אסור ויש מפרשים שכתבו כן. ודוקא בחמץ שיש בו כזית בכדי א"פ שעובר עליו כפי מה שכתבתי למעלה:

פרק ה

הלכה א

אין אסור משום חמץ בפסח אלא חמשת המינין וכו'. פרק כל שעה (פסחים דף ל"ה.) אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבולת שועל ובשיפון ובגמרא הני אין אורז ודוחן לא מנא ה"מ אמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני דברים הבאין לידי חמוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח יצאו אלו שאינן באין לידי חמוץ אלא לידי סרחון:

הלכה ב

חמשת מיני דגן אלו וכו'. שם אמר ר"ל עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש אין חייבין על חמוצה כרת ואמרינן טעמא משום דה"ל מי פירות ומי פירות אין מחמיצין. וכתבו רוב המפרשים דלאו דוקא כרת אלא אפילו איסורא ליכא והביאו לזה ראיות. ובהשגות א"א אין דבר זה פשוט ולא הכל מודים וכו'. ודעת רש"י ז"ל כך היא וכבר דחו אותו בתוספות ובעטור בראיות ברורות ודעת הגאונים ז"ל ג"כ כך היא שמי פירות אין מחמיצין כלל ואפילו לכתחלה אין בו שום חשש וכן נהגו ועיקר:

והוא שלא יתערב בהן וכו'. זה מבואר בירושלמי ומבואר (דף ל"ו.) בגמרא בברייתא דאין לשין את העיסה ביין ושמן ודבש דע"י מים מחמיצין. וכן במשנת אלו עוברין (דף מ"ב.) , וזה מוסכם:

הלכה ג

אין מבשלין חטים במים וכו'. תוספתא ויש גם כן בגמ' (דף ל"ט:) אדמבשל ליה אחמועי מחמע:

אין קולין את הבצק בשמן וכו'. נראה ברור שכיון שהבצק נלוש במים אין לבשלו אפילו במי פירות לפי שכבר נתבאר מן הגאונים שעם תערובת המים מחמיצין ואדמבשל ליה

מחמיץ כמו שנזכר למעלה ויש מן הגאונים מתירין לטגנה בשמן כשהרתיח המחבת יפה ואין דבריהם נכונים:

אבל מבשלין את הקמח הקלוי ואת הפת וכו'. ברייתא שם אלו דברים שאין באים לידי חמוץ האפוי והמבושל וחלוט שחלטו ברותחין והקשו מבושל אדמבשל ליה אחמועי מחמע ותירץ רב פפא אפוי שבשלו קא אמרינן. ומפרש רבינו אפילו פת גמור או קמח קלוי שנקלה בעודו קמח וכן מבואר בתוספתא אבל אם קלה החטים או השעורים אין קמח שלהן מותר לבשלו כמו שיתבאר בסמוך:

וכבר נהגו בשנער וכו'. בהלכות וחליטה נמי ליכא בזמן הזה מאן דידע למחלט הלכך אסור ע"כ. וכן כתבו הגאונים ז"ל:

הלכה ד

מותר לבשל הדגן או הקמח וכו'. שם אמרי דבי רבי שילא ותיקא שרי והקשו והא תניא ותיקא אסור ותירצו לא קשיא הא במיא ומלחא הא במשחא ומלחא. ובהלכות משחא ומלחא כיון דלית ביה מיא משחא מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין. ופי' ותיקא עצירה, עכ"ל:

הלכה ה

כרמל שמהבהבין אותו וכו'. שם אמר מר זוטרא לא לימחי איניש קדרה בקמחא דאבישונא דלמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חמוץ ומשם למד רבינו דכל שכן שאין מבשלין אותו:

וכן כשמוללין את הקדרות וכו'. מימרא הזכרתיה בסמוך (דף מ':) ושם אמרו רבא מחו ליה בחסיסי. ובהלכות פירוש בחסיסי מצה אפויה שטוחנין אותה ומבשלין אותה במים ומוללין בה את הקדרות, עכ"ל:

הלכה ו

אין בוללין את השעורים וכו'. שם (דף מ'.) אין לותתין את השעורים בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות אמר מר עוקבא לא נתבקעו ממש אלא כל שמניחין אותן על פי הביב והן מתבקעות מאליהן ושמואל אמר נתבקעו ממש ומפורש בהלכות דעבדינן לחומרא כמר עוקבא לענין מיכלינהו להני שערי כמ"ש שם בארוכה:

הלכה ז

החטים מותר לבלול אותן וכו'. שם מותר ללתות והוא בחטים כמבואר שם. **וכתב רבינו וטוחנין אותן מיד** לפי שאם שהו ודאי מחמיצין הן כדמוכח (מ':) בההיא ארבא דטבעא

בחישתא וכן כתבו ז"ל. וי"מ שהלתיתה מים מועטים שאינם באים לידי חמוץ בהם ודברי רבינו עיקר:

וכבר נהגו כל ישראל. תקנת הגאונים כתבום בהלכות והאידנא שדרו ממתיבתא דאין אנו בקיאין ללתות הלכך לא שרי לן למלתת ע"כ:

הלכה ח

תבשיל שנתבשל וכו'. זה מבואר בהלכות ה"מ דעבדינן כמר עוקבא לענין מיכלינהו בעינייהו אבל אי משתכחי בהדי בשולא ולא נתבקעו כיון דאיסור תערובת חמץ במשהו מדרבנן הוא לא אסרו להההוא בשולא אא"כ נתבקעו כשמואל ויש מי שאומרים דדוקא בשעורים אבל בחטים אפילו לא נתבקעו אסורים ואוסרין:

הלכה ט

משום שנאמר (**בתורה**) **ושמרתם את המצות וכו'**. שם (דף מ'.) אמר להו רבא להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשם מצה פירש רש"י כיפי עמרים, עכ"ל. ולא נזכר בהלכות ולא בדברי רבינו שום חלוק בין המצה של לילה הראשון למצה שאדם אוכל בשאר ימי הפסח אלא שבסוף ערבי פסחים כתב הרב אלפסי ז"ל היכא דלית ליה כולה סעודתא ממצה דמינטרא אלא כזית בלחוד דמנטר הוא דאית ליה אכיל ברישא. וכן כתב רבינו ספ"ח מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית כו'. הורו ז"ל שהשמור אינו מעכב ולכתחלה ראוי לעשותו בכל הדגן אלא שאינו מעכב אלא בלילה הראשון שהוא חובה לאכול מצה המשומרת וזה הכרח לפרש בדבריהם וכן משמע הסוגיא שם בכל שעה, ואע"פ שקשה לי למה לא כתבו הא דבצקות של נכרים אדם ממלא כרסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה וכונתם צריכה לי עיון. והמנהג הפשוט ידוע שמשמרין המצה מעת קצירה למצה של מצוה ושאר הימים אוכלין מפת שמשמרין אותו מחמוץ משעת לישה והרבה מפרשים כתבו שמצוה מן המובחר והדור הוא זה [אף] דקיי"ל דסגי בשמור דקודם לישה לקנות חטים ולשמרם לפסח. ודע שמצה של מצוה אם לשה עכו"ם או חרש שוטה וקטן אפילו אחרים עומדים על גביהם לא יצא וכך העלה הרשב"א ז"ל:

דגן שנטבע בנהר או שנפל עליו מים וכו'. שם (דף מ':) ההיא ארבא דטבעא בחישתא שריה רבא לזבוני לנכרי והקשו עליו דלמא הדר מזבין ליה לישראל והדר ביה ואמר ניזבנינהו קבא קבא לישראל כי היכי דכליא קמי פסחא. ורבינו נראה שאינו גורס קבא קבא לישראל אלא קבא קבא סתם ולנכרי הוא, ולזה כתב רבינו ואם מוכרו לנכרי מוכרו מעט מעט. וההיתר שכתב במכירה לישראל ובהודעה פשוט הוא ולא הוצרכו בגמ' להזכיר ובעל העיטור גורס קבא קבא לישראל וכתב דה"ה לנכרי:

הלכה י

דגן שנפל עליו וכו'. שם (דף ל"ט:) תניא ר' יוסי בר"י אומר קמח שנפל לתוכו דלף כל היום כולו אינו בא לידי חמוץ אמר רב פפא והוא דעביד טיף (טיף) להדי טיף (טיף). ורבינו הזכיר דגן ונראה שכך היה גרסתו או שדגן כולל ג"כ הקמח וזה עיקר:

הלכה יא

אין לשין בפסח וכו'. פרק אלו עוברין (פסחים דף מ"ח:.) אמר רבא קבא מלוגנאה לפסחא וכן לחלה והקשו והא אנן תנן חמשת רבעים קמח חייבין בחלה ותירצו קבא מלוגנאה נמי קאי אהאי שיעורא:

ואין לשין לא בחמין וכו'. סוף כל שעה (פסחים דף מ"ב.) אמר רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו דרש רבא אשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמין ולא בחמי חמה ולא במים הגרופים ולא תגביה ידה מן התנור עד שתגמור את הפת וצריכה שני כלים אחד שמקטפת בו ואחד שמצננת בו את ידיה איבעיא להו עברה ולשה מאי מר זוטרא אמר עברה ולשה מותר ורב אשי אמר עברה ולשה אסור אמר מר זוטרא מנא אמינא לה דתניא אין לותתין את השעורים בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות ורב אשי היכא דאתמר אתמר היכא דלא אתמר לא אתמר ע"כ בגמ'. ובהלכות פירשו מים הגרופים שנשאבו בו ביום (ההוא) וקי"ל כרב אשי ע"כ. ופירש רבינו עברה ולשה על איכות המים בלבד ולא על שאר הדברים לפי שלא אמרו עברה מאי אלא עברה ולשה ואין לישה אלא במים ועוד שהביאו הא דאין לותתין והיא במים. ויש מפרשים שהוא כולל אף לא תלוש בחמה ואינו נראה שיהא דעת מר זוטרא שאפילו לישה במים חמין הפת מותרת ודעת רב אשי שאפילו לשה במים צוננין שלנו אלא שלשה בחמה שהפת אסורה אלא ודאי לא נחלקו אלא באיכות מי הלישה. כך נ"ל להעמיד דברי רבינו. וראיתי בהלכות הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל ובעיטור מפרשים דינין אלו דוקא במצה משומרת אבל לא בשאר הפת ואין זה אמת דהא סתם קאמרי ועוד דלא הוה להו למימר מותר ואסור אלא יוצא ואינו יוצא וכן מענין מקומו מוכרח מההיא דלותתין דבכל פת אמרו וזה דעת רוב המפרשים ועיקר:

הלכה יב

לא תשב אשה תחת השמש וכו'. כבר הזכרתי זה. ובהלכות ולא מיבעיא מיתב ומילש בשמשא דאסור אלא אפילו מיתב תותי רקיע ביומא דעיבא ומילש אסור ואף על גב דלא נפלה שמשא בההוא דוכתא מאי טעמא יומא דעיבא כולא שמשא, ע"כ. וכן מבואר במסכת יומא פרק אמר להם הממונה (יומא דף כ"ח):

ולא תניח את העיסה וכו'. גם זה נראה שהוא פירוש למה שאמרו ולא תגביה ידה מן התנור שהזכרתי למעלה או אפשר שהוא משנה באלו עוברין (פסחים דף מ"ח:) רבן גמליאל אומר שלש נשים וכו' וחכמים אומרים שלש נשים עסוקות וכו'. ופסק כחכמים:

ואם היתה אופה ולשה וכו'. זהו פירוש למה שהזכרתי למעלה וצריכה שני כלים וכו' ופי' רבינו דוקא כשהיא אופה שידיה מתחממין מחמת חום התנור. אבל רש"י ז"ל פירש אף כשאינה אופה לפי שידיה מתחממין מחמת חום העיסה:

ואם עברה ולשה וכו'. כל החלוקים שהזכיר רבינו הם מוסכמים חוץ משלשה בשמש שיש אוסרין אף בדיעבד כמו שכתבתי למעלה:

וכמה שיעור חלה וכו'. זהו שיעור חמשת רבעים שהזכרתי למעלה וכבר ביארו בהרבה מקומות שזהו השיעור וכתב רבינו כגוף הביצה הבינוני ולא כמשקלה ודבר ברור הוא שאין גופה ומשקלה שוין ומוכרח הוא שהשיעור הוא במדה ולא במשקל ובהלכות חלה פרק ששי ביאר רבינו משקל שיעור זה מקמח חטי מצרים:

הלכה יג

כל זמן שאדם עוסק וכו'. פרק אלו עוברין (פסחים דף מ"ח:) ברייתא כל זמן שעוסקת בבצק אינו בא לידי חמוץ:

ואם הגביה ידו והניחו ושהה וכו'. שם (דף מ"ו.) משנה בצק החרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ ה"ז אסור ובגמ' אין שם כיוצא בו מהו אמר ר"ל כדי שיהלך אדם מיל. עוד (דף מ"ח:) במשנה שיאור ישרף והאוכלו פטור סידוק ישרף והאוכלו חייב כרת אי זהו שיאור ואי זהו סידוק שיאור כקרני חגבים סידוק שנתערבו סדקיו זה בזה דברי ר' יהודה וחכ"א זה וזה האוכלו חייב כרת ואי זהו שיאור כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו ע"כ. ובהלכות וקי"ל כחכמים וכן דעת רבינו. ופירושו בזה ברור שהוא מפרש שהעיסה החמוצה משמעת קול והוא סובר ששיעור זה ושיעור נסדקה כקרני חגבים הכל אחד ולכך לא הזכיר רבינו דין הסידוק כיון שביאר שאם משמעת קול שהיא חמץ גמור. ומה שאמרו בצק החרש רצו לומר שלא השמיע קול עדיין וזהו חרשותו שהחרש אינו מרגיש כשמדברין אליו כך החמץ הזה כשטופחין לו פניו אינו מרגיש ומתחרש וכן פירשו בהלכות הרב אבן גיאת ז"ל. ואם יש כיוצא בו עיסה אחרת ששהתה כמוה והחמיצה שהשמיעה קול הרי שתיהן חמץ גמור. זהו פירוש רבינו ובהשגות שיטה אחרת ודברי רבינו נראין:

הלכה טו

אין עושין סריקין המצויירין וכו'. פ' כל שעה (פסחים ל"ז.) ברייתא א"ר אלעזר בר צדוק פעם אחת נכנסתי אחר אבא לבית ר"ג והביאו לפניו סריקין המצויירין בפסח אמרתי לו אבא לא כך אמרו חכמים אין עושין סריקין המצויירין בפסח אמר לי בני לא של כל אדם אמרו אלא של נחתומין איכא דאמרי לא של נחתומין אמרו אלא של כל אדם אמרו. ופסקו בהלכות כלישנא בתרא דנחתומין כיון דבקיאי לא שהו בהו וכן פסקו הגאונים ז"ל. **ומה שכתב רבינו ואפילו ציירו אותן בדפוס וכו'** מפורש בגמ' שם וכן בהלכות. וכתב רבינו יצחק אבן גיאת מאי סריקין המצויירין פת העשויה צורות צורות דמות יונים ודגים ושאר צורות וכן פירשו הגאונים ז"ל, עכ"ל:

הלכה טז

מים שרוחצין בהן הידים וכו'. משנה שם (דף מ':) מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהן מחמיצין ובגמרא (דף מ"ב.) תני חדא שופכין במקום מדרון ואין שופכין במקום האישבורן ותניא אידך שופכין במקום האישבורן לא קשיא הא דנפישי וקוו הא דלא נפישי דלא קוו ע"כ בגמרא. ובהלכות לא כתבו אלא ברייתא ראשונה ולא רצו לחלק בין נפישי ללא נפישי לפי שאין הכל נזהרין. ורבינו ג"כ סתם וכתב כדי שלא יתקבצו המים במקום אחד ויחמיץ וממילא שאם היו מועטין ולא היה בהן כדי קבוץ ששופכין אפילו במקום האישבורן אלא שרצה לכתוב כשיטת ההלכות:

הלכה יז

אין שורין את המורסן לתרנגולים וכו'. משנה (ל"ט:) אין שורין את המורסין לתרנגולים אבל חולטין וכבר כתבתי למעלה בשם הגאונים ז"ל שאין מותר לחלוט בזמן הזה וכדברי רבינו:

הלכה יח

ומותר ללוש לתרנגולין מורסן וכו'. זהו דעת קצת המחברים ובעיטור כתוב זה כך וכתב הבבלי מותר ללוש לתרנגולים מורסן או קמח וכו' כדברי רבינו ושם כתוב ואין לסמוך על זה שאם כן ישהא העיסה כדי הילוך מיל עכ"ל. וכן נהגו להחמיר:

הלכה יט

לא תשרה אשה מורסן וכו'. משנה שם האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ אבל שפה היא על בשרה יבש ולא ילעוס אדם חטים ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמיצות. ופירש"י ז"ל אבל שפה היא מורסן בבשרה יבש ואע"פ שהמים טופחין על בשרה עכ"ל:

אין נותנין את הקמח וכו'. שם משנה (דף מ':) אין נותנין את הקמח לתוך החרוסת או לתוך החרדל ואם נתן יאכל מיד ר"מ אוסר ובגמ' אמר רב כהנא מחלוקת לתוך החרדל אבל לתוך החרוסת דברי הכל ישרף מיד ותניא כותיה וכן פסקו בהלכות וכן דעת קצת הגאונים. ופירוש בחרוסת יש חומץ, ובחרוסת וחרדל יש בהן מים שאם לא כן כבר נתבאר שמי פירות אין מחמיצין:

הלכה כ

מותר לתת התבלין והשומשמין וכו'. תוספתא:

וכן מותר ללוש העיסה ביין ושמן וכו'. זה כדברי ההלכות שהעלו פ' כל שעה שהלכה כר"ע דאמר (דף ל"ו.) מותר ללוש עיסה ביין ושמן ודבש אע"פ שיש עמהם מים לפי שאף על פי שהן מחמיצין עם תערובת המים אין ממהרין להחמיץ יותר מהמים לבדן ואין צריך לומר לקטף שמותר חוץ מיום ראשון שצריך לחם עוני כמו שמפורש בהל' בארוכה. וכן הוכיחו קצת מפרשים האחרונים ז"ל וכן עיקר. ופירש"י ז"ל יום ראשון לילה הראשון וכן נראה מדברי רבינו לפי מה שכתב פ"ו וכן הוא בירושלמי אמר ריב"ל אותו כזית שאדם יוצא ידי חובתו בפסח צריך שלא יהא בו משקין ע"כ. ובהשגות ואני אומר אולי לא נאמר כן אלא בזריזים שהיו אופין אותה מיד אבל להתיר לכל אדם כשאר עיסות לא וכן הוא עיקר עכ"ל. ואני אומר אין לנו לגזור גזרות מדעתנו אחר דורות הגאונים ז"ל:

הלכה כא

כל כלי חרס שנשתמש בהן חמץ וכו'. שם (דף ל':) אמר שמואל כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה חוץ מבית שאור הואיל וחמוצה קשה. ובהלכות משתמש בהן מצה בצונן וזו היתה גירסת רבינו ופירש שבכלי חרס הוא בדוקא, ונראה טעמו שבשאר כלים אם נשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה אפילו בחמין לפי שאף אם נשתמש בהן חמץ בחמין מותרין ע"י הכשר אבל כלי חרס כיון שאילו נשתמש בהן חמץ בחמין אין להם תקנה אף כשנשתמש בהן חמץ בצונן החמירו שלא להשתמש בהן מצה בחמין. זהו נראה בדעתם ז"ל. ונוסחת הגאונים ז"ל והרבה מן האחרונים היא משתמש בהן מצה סתם דמשמע אף בחמין. ואף לפי נוסחת ההלכות ורבינו ראיתי מי שפירש שלא אמרו מצה בצונן להוציא מצה בחמין שכיון שתשמיש החמץ היה בצונן מותרין הם במצה אף בחמין אלא להוציא שאם נשתמש בהן חמץ בחמין אסור להשתמש בהן מצה אפילו בצונן גזרה שמא יבא להשתמש בהן בחמין ודוקא בכלי חרס גזרו אבל בשאר כלים כיון שאם בא להשתמש בהן בחמין יש להן הכשר אף הוא משתמש בהן בצונן בלא הכשר וכן הדין בשאר איסורין, אלו דבריהם ז"ל:

וכלי שמניחין בו חרוסת וכו'. שם אמר אביי בית חרוסת כבית שאור שחמוצו קשה דמי אמר רבא הני אגני דמחוזא הואיל ותדירי למילש בהו חמירא ומשהו בהו חמירא כבית שאור שחמוצו קשה דמי:

הלכה כב

ביב של חרס שאופין עליו וכו'. שם בהלכות והאי בוכיא דקא אפי ביה חמירא כולה שתא אסור למיפא ביה מצה בפסח משום דהיסקו מבחוץ ואי מלייה גומרי והסיקו מבפנים שפיר דמי ע"כ:

הלכה כג

כלי מתכות וכלי וכו'. זה מבואר בהלכות שם נקוט האי כללא בידך דמאני דאעא ודפרזלא ודמיני מתכות ובורמי דגללא דאשתמש בהו חמירא כולה שתא בכלי ראשון צריך למעבד בהו הגעלה בכלי ראשון ודאשתמש בהו בכלי שני כגון קערות וכיוצא בהן כי שדי עלייהו רותחין בכלי שני ומשהי להו בגווייהו עד דפלטין שפיר דמי דגמרי מגיעולי עכו"ם וכו' ע"כ. **ומ"ש רבינו ואח"כ שוטף אותן** הוא לפי דעת קצת המפרשים ז"ל ממה שאמרו פ' דם חטאת בזבחים (צ"ז.) מריקה בחמין ושטיפה בצונן. ויש שאמרו שאינו מטעם זה אלא כדי להעביר החמץ שעליהן. ומ"מ כך הוא דעת הגאונים והאחרונים שצריכין שטיפה כדברי רבינו:

וכן הסכינין מרתיח וכו'. בגמ' (פסחים ל':) א"ל רבינא לרב אשי הני סכיני דפסחא היכי עבדינן להו א"ל קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא והדר מעייל להו לקתייהו ברותחין והלכה אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון ע"כ בגמ'. ושפודין ואסכלאות לא נתבאר דינן בגמ' לענין חמץ בפסח ונחלקו בו המפרשים ז"ל יש מי שאומר שדינן כדין שאר איסורין וצריכין לבון ויש מי שאומר שכיון שמה שבלעו היה היתר די בהגעלה. ואפשר שזהו דעת רבינו שהזכיר כאן בסכינין הגעלה ופרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות בלוקח סכין מן העכו"ם הצריכן לבון ולא הזכיר כאן לבון כלל. ומ"מ דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל להשוות חמץ לגיעולי עכו"ם והם סוברים שבסכינין אף בגיעולי עכו"ם אינן צריכין אלא הגעלה כמו שיתבאר שם:

הלכה כד

כלי מתכות וכו'. כבר נתבאר זה למעלה בדברי ההלכות:

הלכה כה

כל כלי חרש שנשתמש וכו'. שם מבואר בגמרא ובהלכות שכל שתשמישו על ידי חמין בכלי חרס אינו יוצא מידי דפנו לעולם. וכתבו ז"ל שאפילו מלא הקדירה גחלים והסיקה אינה מוכשרת שאינה דומה לביב של חרס שהזכרנו למעלה:

ומ"ש רבינו אלא מניחן לאחר הפסח. הוא כשמואל דפליג אדרב קאמר (דף ל'.) קדרות בפסח ישברו וקי"ל כשמואל בהא כדאיתא בהלכות וכן כתבו ז"ל:

הלכה כו

כלי ראשון שרצה להרתיחו וכו'. בהלכות נלמד מגיעולי עכו"ם (ע"ז דף ע"ו:.) יורה קטנה מגעילה בתוך יורה גדולה ויורה גדולה מאי ת"ש דההוא דודא דהוה בי מר עוקבא אהדר ליה לישא אפומא וארתחיה קסבר מה בולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות, פירוש שאחורי הכלי שאינן נגעלין אלא ע"י המים שמתוך רתיחתן נשפכין באחורי הכלי די להם בכך שאף הן לא בלעו מן האיסור אלא על ידי ניצוצות האש שהיה מרתיח הכלי ולא היתה בליעה זו חזקה ודי להם בפליטה זו. ופירש"י ז"ל ובלא שפה לא סגי דניצוצות דכולא שתא פעם כאן ופעם כאן ואילו דהגעלה חדא שעתא. וכתוב בהלכות ובפסחא דאסור למיעבד בלישא עביד גדנפא דטינא ע"כ. ודין ההגעלה אם היא בכלי שהוא בן יומו יתבאר פרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות בארוכה:

פרק ו

הלכה א

מצות עשה מן וכו'. סוף ערבי פסחים (פסחים דף ק"כ.) אמר רבא מצה בזמן הזה דאורייתא מרור דרבנן רב אחא אמר אחד זה ואחד זה דרבנן ותניא כותיה דרבא ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות יכול לילה הראשון רשות ת"ל על מצות ומרורים יאכלוהו אין לי אלא בזמן שביהמ"ק קיים אין ביהמ"ק קיים מנין ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה ע"כ. וכתב רבינו שמצותה כל הלילה וכן דעתו באכילת פסחים כמבואר פ' ח' מהלכות קרבן פסח וכסתם מתניתין דהקורא את המגילה (דף י"ו:) דכל שמצותה בלילה כשר כל הלילה וכר"ע דאמר הכין ופליגא דראב"ע דאמר עד חצות וקי"ל כר"ע מבירו. ויש מי שפסק כראב"ע משום דסתם מתני' בפ"ק דברכות (דף ב'.) ובערבי פסחים (דף ק"כ:) ובזבחים פרק איזהו מקומן (זבחים דף נ"ו:) הם כמותו. ואמר רבא בפרק ערבי פסחים אכל מצה אחר חצות לראב"ע לא יצא ידי חובתו. ודברי רבינו עיקר דאמרינן בפרק מצות חליצה (יבמות דף

ק"א:) מה לי חדא סתמא מה לי תרי סתמי וכיון דאיכא סתמי לר"ע ולר' אליעזר הדרינן לכללין דקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו כך נ"ל. **ומה שכתב רבינו ומשאכל כזית יצא ידי חובתו** מבואר בכמה מקומות בפסחים:

הלכה ב

בלע מצה יצא וכו'. שם (פסחים קט"ו:) אמר רבא בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא בלע מצה ומרור בהדי הדדי ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה לא יצא ע"כ בגמרא. ופי' כשבלע המרור לא יצא מפני שאנו צריכין שיטעום טעם המרור בפיו שהוא זכר לוימררו את חייהם וכשבלע מצה כיון שהמצה נגעה בפיו הויא לה אכילה ויצא וכשבלע מצה ומרור כאחד כתב רבינו שיצא ידי מצה ואף על פי שהמרור מפסיק בין מצה לפיו אינו חשוב הפסק לפי שהמרור טפלה למצה אבל כשכרך בסיב הסיב מפסיק וחשיב הפסק ולפיכך לא יצא אפילו ידי מצה זהו דעת רבינו וכן נראה מפירוש רש"י ז"ל. ובהשגות א"א זה שבוש שאין זה טעם למרור וכו'. ונדמה לו לר"א ז"ל שמה שכתב רבינו בלע מצה ומרור כאחת ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא שהמרור כטפילה למצה שהוא נתינת טעם למ"ש ידי מרור לא יצא ולזה השיגו שהוא שבוש. ואין זה כונת רבינו אלא נתינת טעם הוא מפני מה יוצא ידי חובתו ממצה ואין המרור מפסיק וכמו שפירשתי למעלה:

הלכה ג

אכל מצה בלא כונה וכו'. בראש השנה פרק ראוהו בית דין (ראש השנה דף כ"ט.) שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא כפאו מאן אילימא כפאו שד והתניא עתים חלים עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו אמר רב אשי לא צריכא שכפאוהו פרסיים וכו' ע"כ. ופסק רבינו כן. וראיתי מי שכתב שהטעם שכיון שהוא יודע שהלילה הוא פסח והוא חייב באכילת מצה יצא אע"פ שלא נתכוון לצאת ונאנס באכילתה אבל אם היה סבור שהוא חול ואכלה או שהיה סבור שאין זה מצה ואכלה לא יצא וזהו שלא הזכירו בגמרא אלו הצדדין. ודברי טעם הן:

אכל כזית מצה והוא נכפה וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך:

הלכה ד

אין אדם יוצא ידי אכילת מצה וכו'. משנה וגמרא בפרק כל שעה (פסחים ל"ה.) כתבתים בראש פ"ה:

הלכה ה

העושה עיסה מן החיטים וכו'. משנה במסכת חלה העושה עיסה מן החיטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח אין בה טעם דגן אינה חייבת בחלה ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. **ורבינו כתב אם יש בה טעם דגן** וממילא שאם אין בה אינו יוצא. ובהשגות א"א נראה לי והוא שיש בה דגן וכו'. אבל מדברי הרמב"ן ז"ל נראה שאפילו אין שם כזית בכדי אכילת פרס יוצא בה לפי שמדין גרירה הוא שהחטין גוררין את האורז וזהו שהזכירו חטים ואורז בדוקא וכן מבואר בירושלמי והאריך בזה בהלכות בכורות וגם רבינו פרק ו' מהלכות בכורים עם שאר מתנות כהונה כתב משנתנו בדין החלה בקמח חטים וקמח אורז ומשמע דדוקא באלו וכן עיקר:

עיסת הכלבים בזמן שהרועים וכו'. גם זה משנה במסכת חלה והובאה פרק יום טוב שחל (ביצה כ"א.):

מצה שלשה במי וכו'. פ' כל שעה (פסחים דף ל"ו.) אמר ר"ע מה ת"ל לחם עוני פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש והקשו שם מדר"ע אדר"ע ותירצו לא קשיא הא ביו"ט ראשון הא ביו"ט שני וכבר כתבתי פרק חמישי שהלכה כר"ע. וסובר רבינו שלא מיעטו אלא יין ושמן ודבש וחלב ג"כ שנזכר בסוגיא לפי שהפת הנילוש בהן אינו לחם עוני אבל שאר משקין ודאי יוצא בהן וזהו שלא אמרו פרט לעיסה שנילושה במשקין. והירושלמי שהזכרתי פרק ה' שנזכר בו משקין סתם לפי שאין דרך לערב משקין אחרים אלא אלו אמר משקין סתם. ואמנם ראיתי מי שכתב שאינו יוצא במצה הנילושה במי פירות בלבד אלא עם תערובת מים לפי שאנו צריכין שמור מחמץ וכל שאינו מחמיץ אין יוצאין בו ידי מצה וכבר נתבאר שמי פירות לבד אין מחמיצין ודבר נכון הוא:

אבל אין לשין אותה ביין ושמן וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך. ובהשגות א"א אע"ג דתניא בתוספתא יוצאין במצה מתובלת וכו'. ונראה לומר שהתוספתא אינה סוברת לחם עוני פרט למצה שנילושה ביין ושמן אלא דורשת אותו למעט מעשר שני וכדברי ר"י הגלילי בגמרא בכל שעה ואינה אוסרת מצה עשירה ואין הלכה כמותו אלא כר"ע כמו שכתבתי. ודוחק הוא לפרשה משתבלה כדברי הר"א ז"ל:

ואין יוצאין לא בפת מורסן וכו'. זה יצא לרבינו ממה שאמרו במסכת חלה נטל מורסן מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורין ומוכיח שם שאין המורסן והסובין חשובין פת ומה שאמרו בפרק כל שעה (פסחים דף ל"ו:) יכול לא יצא אדם ידי חובתו אלא בפת הדראה ת"ל מצות מצות ריבה ואפילו כמצתו של שלמה. ופת הדראה כתוב בהל' פירוש פת

סובין ומשמע שיוצא אדם בפת סובין כבר כתב הרא"ה דלאו למימרא פת סובין לחודייהו דההוא לא חשיב פת כלל אלא לומר שלא נטלו סובן, ע"כ לשון הרא"ה ז"ל ועיקר:
אבל לש הוא וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך דהיינו פת הדראה שלא נטלו סוביו ופשוט הוא:
וכן פת סולת נקייה וכו'. גם זה מבואר בסמוך אפילו כמצתו של שלמה:

הלכה ו

אחד מצה שנאפית בתנור וכו'. זה מחלוקת בין הגאונים כמו שכתוב בהלכות ורבינו סובר כדעת ההלכות דקי"ל (דף ל"ז.) כר' יוחנן דאמר מעשה אילפס לא שנא הרתיח ולבסוף הדביק ולא שנא הדביק ולבסוף הרתיח נהמא הוא וחייב בחלה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח והכין קא פסק רב אחא משבחא במעשה אילפס כר' יוחנן וזהו דעת רבינו כאן ובדין החלה ולזה הסכימו הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל. ובהשגות א"א מעשה אילפס אע"ג דלחם הוי וכו' באור דבריו ואע"ג דפליגי עליה רבא אהא דאביי דמי פירות אין מחמיצין וקי"ל כרבא בהא אפילו רבא מודה שעיסה זו נלושה במים ויש לחוש בה אלא א"כ באילפס וכסויה כמו שכתוב וזו סברא שלו ז"ל לא מצאתי אחד מהמפרשים שסובר כן. ואין ראיתו נראית לי כלל דהתם בשיבלין וחצבא דאבישונא שפירושו כד מלא קליות נראית היא לעין שכשמשימין אותו על האש יוצא מהן מים ולחות הרבה ולזה חשש אביי כמו שהוא סובר שמי פירות מחמיצין אבל עיסה זו אין שום לחות יוצא ממנה ונאפת היא שלא על יד שום משקה כמבואר פ"ה וא"כ כל שנאפת קודם שיעור שתבא לידי חמוץ במה נחוש אלא ודאי אין לדברים אלו עיקר:
אפילו אפאה וכו'. במסכת ברכות (דף ל"ח.) ונזכר כאן בהלכות:
וכן אם לא וכו'. בכל שעה (דף ל"ח.) תניא יוצאין במצה נא מאי מצה נא כל שפורסה ואין חוטין נמשכין ממנה:
ויוצאין ברקיק השרוי וכו'. שם (פסחים דף מ"א.) יוצאין ברקיק השרוי ומבושל שלא נימוח דברי ר"מ ר' יוסי וכו' ובהלכות יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"ג שלא נמוח מ"ט משום דבעינן טעם מצה וליכא ע"כ וקי"ל ר' יוסי ור"מ הלכה כר' יוסי:

הלכה ז

אין אדם יוצא וכו'. משנה פרק כל שעה (פסחים דף ל"ה.) אבל לא בטבל ולא במעשר וכו'. **וכתב רבינו זה הכלל כל שמברכין עליו וכו'** לפי שהמשנה והגמ' שבכאן שוין למשנה וגמ' שבברכות פרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ה.). וקצר רבינו כאן מפני שכבר בארו פ"א מהל' ברכות. **אבל מ"ש או שגזלה הוא** בירושלמי תני מצה גזולה אסור

לברך עליה א"ר אושעיא על שם ובוצע ברך נאץ ה' הדא דתימר בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר"י אמר אין עבירה מצוה ר' יוסי אמר אין מצוה עבירה א"ר אילא אלה המצות אם עשיתן כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינן מצות ע"כ. אבל ראיתי מי שכתב ממה שאמרו אבל בסוף דמים הוא חייב לו ש"מ מצה גזולה יוצא בה בדיעבד דהא לא כתיב מצתכם ע"כ. וסוף הירושלמי אינו נראה כן אלא לא יצא והוא שגזל מצה אבל גזל חטים או קמח ועשאו פת ודאי יוצא שקנאן בשינוי ודמים לבד הוא חייב לו כך נ"ל:

הלכה ח

הכהנים יוצאין בחלה וכו'. משנה שם (פסחים ל"ה.) והכהנים בחלה ובתרומה:

וכן במצה של מעשר שני. דין מעשר שני הוא בגמרא (ל"ו.) מחלוקת ר"י הגלילי ור"ע וידוע שהלכה כר"ע מחבירו ודין הבכורים שניהם מודים בגמרא שם (דף ל"ו:) ומהטעם שכתב רבינו:

הלכה ט

חלות תודה ורקיקי וכו'. משנה שם (דף ל"ה.) חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו אינו יוצא בהן למכור בשוק יוצא בהן. ובגמרא (דף ל"ח:) מבואר הטעם כמו שהזכיר רבינו:

הלכה י

הכל חייבין באכילת וכו'. פ' אלו עוברין (פסחים דף מ"ג.) מימרא נשים חייבות באכילת מצה דבר תורה וכו'. וידוע היקש הנשים לעבדים:

קטן שיכול לאכול וכו'. זה למד רבינו ממה שאמרו פרק לולב הגזול (סוכה מ"ב:) קטן שיכול לאכול כזית צלי שוחטין עליו את הפסח מ"ט איש לפי אכלו כתיב ר' יהודה אומר אין שוחטין עליו את הפסח אלא א"כ יודע להבחין וכו' משמע התם דכל שיודע לעשות הדבר מחנכין אותו:

חולה או זקן וכו'. פ' כל שעה (פסחים דף מ"א.) מפורש בהלכות ופשוט:

הלכה יא

מדברי סופרים שאין וכו'. פרק ערבי פסחים (פסחים דף קי"ט ק"כ.) אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן מר זוטרא מתני אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אבל אחר מצה מפטירין. ובהלכות מסתברא לן דלישנא קמא אליבא דגמ' ולישנא בתרא אמר כמר זוטרא הלכך עבדינן כלישנא קמא אליבא דגמ' והכין נהוג עלמא וכן כתבו הגאונים ז"ל:

הלכה יב

אסרו חכמים לאכול וכו'. בהלכות פ' אלו עוברין ירושלמי א"ר לוי האוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. ופי' מכת מרדות מדרבנן. ויש מי שכתב דדוקא לאחר איסור חמץ דהיינו אירוסין דמצה, ומדברי רבינו נראה כל היום:

וכן אסור לאכול וכו'. ראש פרק ערבי פסחים (פסחים דף צ"ט:) סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ובגמרא (דף ק"ז.) איבעיא להו סמוך למנחה גדולה תנן או דלמא סמוך למנחה קטנה תנן וכו' ומשמע התם דסמוך למנחה קטנה תנן וכן כתוב בהלכות סמוך למנחה מתשע שעות ולמעלה דמנחה גופא מתשע שעות ומחצה ולמעלה וסמוך לה תשע שעות ע"כ:

אבל אוכל הוא מעט וכו'. שם בגמ' (דף ק"ז:) א"ר אמי אבל מטביל הוא במיני תרגימא ר' יצחק מטביל בירקי. ובהל' מטבל מטפל כלומר מעביר פתו במיני תרגימא כגון פירות וקטניות וכיוצא בהן, ע"כ:

וחכמים הראשונים וכו'. שם (דף ק"ז ק"ח.) רבה שתי כוליה מעלי יומא דפסחא חמרא כי היכי דניגרריה לליביה ולטעום טעם מצה. רב ששת הוה יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא:

אבל בשאר ערבי ימים טובים וכו'. שם בראש הפרק (דף צ"ט:) ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך וקי"ל דהלכה כר' יוסי כדאיתא בהלכות:

פרק ז

הלכה א

מצות עשה מן התורה לספר בנסים ובנפלאות וכו'. זה מבואר במכילתא ומבואר ג"כ בערבי פסחים (קט"ז.):

ומנין שבלילה של חמשה עשר וכו'. גם זה מבואר במכילתא ונזכר בהגדה:

מצוה להודיע לבנים וכו'. (דף קט"ז.) במשנה ולפי דעתו של בן אביו מלמדו ומבואר בגמ':

הלכה ג

וצריך לעשות שינוי וכו' וכיצד משנה וכו'. (דף ק"ח ק"ט) שם בברייתא מחלק להם קליות ואגוזים כדי שישאלו תניא ר' אליעזר הגדול אומר חוטפין מצה בערב הפסח

בשביל התינוקות שלא יישנו. עוד שם למה עוקרים את השלחן אמרי דבי רבי ינאי כדי שישאל התינוק:

אין לו בן וכו'. שם (דף קט"ז) ת"ר חכם בנו שואלו ואם לאו אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל לעצמו אפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה:

הלכה ד

וצריך להתחיל וכו'. במשנה מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה ובגמ' מאי גנות רב אמר מתחלה עובדי אלהים אחרים רבא אמר עבדים היינו לפרעה במצרים:

הלכה ה

כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו וכו'. במשנה (דף קט"ז) רבן גמליאל אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור וכו' כלשון רבינו:

הלכה ו

בכל דור ודור חייב וכו'. גם זה במשנה שם (דף קט"ז.) בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים וכו':

הלכה ז

לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה וכו'. גם זה (דף צ"ט:) במשנה ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שמסב ולא יפחתו לו מארבעה כוסות של יין ואפילו מן התמחוי. ובגמרא (דף ק"ח:) ת"ר ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית אחד האנשים ואחד הנשים ואחד התינוקות. עוד שם אמר ריב"ל נשים חייבות בארבעה כוסות שאף הן היו באותו הנס:

הלכה ח

אשה אינה צריכה הסבה וכו'. שם אשה אינה צריכה הסבה ואם חשובה היא צריכה הסבה בן אצל אביו צריך הסבה תלמיד אצל רבו מאי ת"ש אמר אביי כי הוינן בי מר הוה מזגינן אברכי דהדדי כי אתינא לבי רב יוסף אמר לן לא צריכיתו מורא רבך כמורא שמים איבעיא להו שמש מאי ואפשיט דצריך הסבה:

והסבת ימין לא שמה הסבה וכו'. שם פרקדן לא שמיה הסבה והסבת ימין לא שמה הסבה. ופי' רבינו פרקדן מסב על ערפו או על פניו וכן עיקר שכל שאינו מוטה על צדו קרוי פרקדן:

ואימתי צריכין הסיבה וכו'. שם אתמר מצה צריכה הסיבה מרור לא צריך הסיבה יין אמרי לה תרי כסי קמאי צריך הסיבה תרי כסי בתראי לא צריך הסיבה ואמרי לה איפכא והשתא דאתמר הכי ואתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה:

ואימתי צריכין הסיבה וכו'. ה"ה כתב שם אתמר מצה צריכה הסיבה וכו' יין אמרי תרי כסי קמאי וכו' והשתא דאתמר הכי ואתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה. אבל המפרשים מקשים דהא בעלמא קי"ל איפכא דכל ספיקא דרבנן לקולא וכו'. וי"א דהכא כיון דלאו מילתא דטירחא היא עבדינן לרווחא דמילתא. והר"ן כתב דע"כ אית לן למעבד הסיבה בכולהו דאי נזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני ואי נקיל בתרוייהו הא מיעקרא מצות הסיבה לגמרי. כתב הר' מנוח אשה חשובה כלומר שאין לה בעל והיא גברת הבית א"נ שהיא חשובה בפרי ידיה בת גדולי הדור אשת חיל יראת ה'. א"נ אשה חשובה שיש לה עבדים ושפחות שאינה צריכה להתעסק בתיקון המאכל ועניני הבית. ושמש אע"פ שמתעסק בצרכי הבית מיסב לפי שהקונה ע"ע כקונה אדון. תלמיד לפני רבו אין צריך הסבה (ה"ה לשוליא דנגרי): לא כתב רבינו גבי מרור דיוצאים בדמאי וכו'. משום דהשתא במצה דאורייתא נפיק אמרור דרבנן לא כל שכן דגלי במצה וה"ה למרור:

הלכה ט

ארבעה כוסות אלו וכו'. מפורש שם (דף ק"ח:) שאם לא מזגן שאינו יוצא כל ידי חובתו כמו שיתבאר בסמוך. **ומ"ש רבינו הכל לפי היין ולפי דעת השותה**, פשוט הוא ומבואר בהרבה מקומות ולא כל היינות ולא כל האנשים שוין:

ולא יפחות בארבעתן וכו'. שם אמר שמואל ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגה יפה. ופירשו לכל חד וחד דהיינו רובע רביעית יין חי בכל אחד:

שתה ארבעה כוסות וכו'. שם שתאן חי יצא אמר רב ידי יין יצא ידי חירות לא יצא. פי' שיש בכל אחד רביעית יין חי. ופירוש ידי חירות לא יצא שאין זו מצוה כתקנה אלא ע"י מזוג:

שתה ארבעה כוסות וכו'. שם שתאן בבת אחת ידי יין יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא. פי' שאע"פ ששתה ארבעה כוסות חלוקין כיון שלא שתאן על הסדר לא יצא:

ואם שתה מכל וכו'. שם השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא אמר רב נחמן והוא דאישתי רובא דכסא:

הלכה י

כל כוס וכוס וכו'. במשנה (דף קי"ד קט"ז וקי"ז:) שם מזגו לו כוס ראשון ב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל וכו' מזגו לו כוס

שלישי מברך על מזונו מזגו לו כוס רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר ומפרש בגמרא ברכת השיר מה היא. עוד במשנה בין כוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה. ובירושלמי הטעם כדי שלא ישתכר וישכח מלומר את ההלל. והקשו והלא משוכר הוא ותירצו יין שבתוך המזון אינו משכר שלאחר המזון משכר:

הלכה יא

החרוסת מצוה וכו'. (דף קי"ד) במשנה אף על פי שאין חרוסת מצוה רבי אליעזר ברבי צדוק אומר מצוה. והלכה כמותו דשקלו אמוראי אליביה (דף קט"ז) בגמרא דאמרינן מאי מצוה רבי לוי אומר זכר לתפוח עוררתיך רבי יוחנן אמר זכר לטיט ותניא כותיה דרבי יוחנן. תבלין זכר לתבן חרוסת זכר לטיט:

הלכה יב

אכילת מרור אינה וכו'. פרק ערבי פסחים (פסחים דף ק"כ) מימרא כתבתיה ראש פ"ו מרור בזמן הזה דרבנן דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו:

הלכה יג

מרורים האמורים וכו'. משנה בכל שעה (דף ל"ט) אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת ובעולשין ובתמכא ובחרחבינא ובמרור יוצאין בהן בין לחין ובין יבשין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין מצטרפין בכזית ויוצאין בקלח שלהן. ובגמרא (דף ל"ט:) גבי בין לחין ובין יבשין אמר רב הונא לא שנו אלא קלח אבל עלין לחין אין יבשין לא והקשו על זה מלשון המשנה ותירצו כמבואר שם:

פרק ח

הלכה א

סדר עשיית מצות אלו וכו'. הסדר הזה מבואר פרק ערבי פסחים וידוע לכל ולזה לא אכתוב מן הגמרא רק המקומות שיהיה בהם בדברי רבינו מחלוקת עם אחרים:

בזמן הזה מביאין וכו'. (פסחים קי"ד) בגמ' מצוה להביא לפניו מצה וחזרת ושני תבשילין מאי אינון שני תבשילין אמר רב הונא סלקא וארוזא חזקיה אמר אפילו דג וביצה. רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה רבינא אמר אפילו גרמא ובשולא. ורבינו פסק כרב יוסף. והמנהג הפשוט בארצנו הוא בשר וביצה:

הלכה ב

מתחיל ומברך בפה"א ולוקח ירק וכו'. פי' ואינו מברך לאחריו וכן כתב הרשב"א ז"ל. ושיעור כזית הוא כדעת רבינו לפי שאין אכילה פחותה מכזית. וראיתי מי שכתב כל שהוא לפי שאין זה אלא כדי שישאלו התינוקות:

הלכה ה

ומברך בורא פרי הגפן וכו'. זהו כדעת ההלכות והרבה מן הגאונים שסוברין שכל אחד מארבעה כוסות הללו צריך ברכה לפניו. אבל קצת הגאונים סוברין שאינן טעונין אלא כוס ראשון וכוס של ברכה ודעת העיטור והרשב"א והרא"ה ז"ל כן ולענין ברכה אחרונה דהיינו על הגפן ועל פרי הגפן כתוב בהלכות איכא מאן דאמר לא מברכין אלא בסוף ואיכא מאן דאמר דמברכים לאחר תרי דמקמי סעודה ולבתר תרי דבתר סעודה והדין טעמא בתרא טעמא דמסתבר ושפיר דמי למעבד הכי עכ"ל ההלכות. ואף בזו חולקין האחרונים וסוברין כדברי רבינו האיי גאון ז"ל וקצת גאונים שאומרים שאין לברך ברכה אחרונה אלא בסוף, וכן עיקר:

הלכה ו

ולוקח שני רקיקין וכו'. מה שכתב רבינו שמברכין על הפרוסה בפסח כן מבואר בהלכות ונסמכו על זה על מה שאמרו (דף ל"ט:) בברכות הכל מודים בפסח שמניח פרוסה לתוך שלימה ובוצע. ופי' מברך על הפרוסה וזהו דעת הרבה מן הגאונים ז"ל אבל יש מהם מי שכתב דההיא דברכות דוקא בהביאו לפניו פתיתין ושלמין אבל אם הביאו לפניו הכל שלמין אינו פורס. וכבר פשט המנהג כסברא ראשונה:

ואח"כ כורך מצה ומרור וכו'. פי' זהו במקדש ונחלקו (פסחים קט"ו) בגמרא שהלל כורכן בבת אחת וחולקין עליו חביריו ואמרו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. ובגמ' חששו לדברי הלל כמו שיתבאר למטה. ולזה כתב רבינו הכריכה **כהלל וכתב ואם אכל מצה בפני עצמה וכו'** וכן אמרו בגמ' והשתא דלא אתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן וכו'. ובהשגות א"א זהו כהלל ומ"מ לא דייק זה הסדר ע"כ. ולא נתבאר טעמו. ודין ברכת הזבח והפסח (דף קכ"א) במשנה וכר"ע:

הלכה ח

בזמן הזה שאין שם קרבן וכו'. בגמרא (דף קט"ו) והשתא דלא אתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן מברך אמצה לחודה ואכיל והדר מברך אמרור לחודיה ואכיל והדר אכיל מצה ומרור בהדי הדדי זכר למקדש כהלל ע"כ שם. וסובר רבינו שהכל בטבול בחרוסת וכן כתוב בהלכות ה"ר יצחק ן' גיאת ז"ל מברך על אכילת מצה וטובל ואוכל ונוטל מן

החזרת ומטבל בחרוסת וכורך מצה בחזרת ומטבל בחרוסת ואוכל עכ"ל. אבל בהשגות כתוב על טבול המצה בתחלה א"א זה הבל ע"כ. ואף כאן לא ביאר בזה טעם. ובאמת שהרבה מן האחרונים ז"ל סוברין שאין טיבול במצה כשהיא לבדה וכן נהגו ומ"מ לא היה לו להחביל הדבר כי לא דבר רק הוא:

הלכה י

ויש לו לגמור וכו'. בהשגות א"א אין הדעת מקבלת כן וכו'. ודברי רבינו מבוארין סוף פרק כיצד צולין (פסחים דף פ"ה פ"ו) דאמרינן התם אמר רב גגין ועליות לא נתקדשו והקשו ומי אמר רב הכי והאמר רב משום ר' חייא כי זיתא פסחא והלילא פקע איגרא מאי לאו דאכלי באיגרא ואמרי באיגרא. ותירצו לא דאכלי בארעא ואמרי באיגרא והקשו והא תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ואמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה. ותירצו לא קשיא כאן בשעת אכילה כאן שלא בשעת אכילה וזה מבואר וע"כ לא אמרו דבשעת אכילה אסור אלא משום פסח, וזה ברור:

הלכה יא

מקום שנהגו לאכול וכו'. פ' מקום שנהגו (פסחים דף נ"ג) מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים אוכלים מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין. ופ' יו"ט שחל במשנה (ביצה כ"ב:) ועושין גדי מקולס בלילי פסחים וחכמים אוסרין. **ולזה כתב רבינו שגדי מקולס בכל מקום אסור** ודבר ברור הוא והטעם מבואר בגמרא לפי שנראה כאוכל קדשים בחוץ כמו שכתב רבינו. **ולזה כתב רבינו שאם היה מחותך וכו' מותר** לפי ששנינו פרק כיצד צולין (פסחים ע"ד) ת"ר איזהו גדי מקולס כל שצלאו כולו כאחד נחתך ממנו אבר או נשלק ממנו אבר אין זה גדי מקולס, ופי' שם אפילו נשלק במחובר לו והובאה ברייתא זו בהלכות פרק מקום שנהגו:

הלכה יב

מי שאין וכו'. זה מבואר בהלכות וזה לשונם היכי עביד שרי ברישא המוציא ובצע ליה לרפתא ומנח ידיה עלויה עד דגמר קדושא וכיון דגמר קדושא מברך לאכול מצה ואכיל והדר מטבל בשאר ירקי ועקר ליה לפתורא ובתר הכי אמר מה נשתנה וכולא הגדה עד גאל ישראל ומברך אמרור ואכיל והדר כריך מצה ומרור ואכיל בלא ברכה, ע"כ. ורבינו קצר במובן:

מי שאין לו ירק וכו'. מסקנא דגמרא שם (דף קט"ו) וראיתי נוסח הברכות כדברי רבינו שהוא בעל אכילת מצה ועל אכילת מרור והטעם לדבריו לפי מ"ש פרק אחד עשר מהלכות ברכות הוא מפני שבברכה זו מוציא עצמו ואחרים עמו השומעין אותו שאין

צריכין לברך וצ"ע ושם יתבאר דעתו בארוכה. אבל לפי דעת הרבה מן האחרונים הנוסח הוא לאכול מצה ולאכול מרור וכן עיקר:

הלכה יג

מי שאין לו וכו'. זה מבואר בהלכות כך והיכא דליה כולה סעודתא ממצה דמנטרא אלא כזית בלחוד הוא דאית ליה אכיל ברישא מהאיך דלא מינטר ומברך עליה המוציא ולסוף מברך על כזית דמינטר לאכול מצה ואכיל ומברך אמרור ואכיל והדר כריך מצה ומרור ואכיל בלא ברכה עכ"ל. וכן כתבו הרבה מן הגאונים ז"ל והכרח הוא לומר בדעת רבינו שהוא סובר או שיאכל המרור קודם או שהוא עושה כסדר הכתוב בהלכות ואם כדעת ההלכות היה דעתו היה לו לבאר. וכתב הרשב"א ז"ל הרי ששכח מלאכול מצה כזית באחרונה וגמר כל הסדר כיצד הוא עושה חוזר ומברך המוציא ואוכל כזית מצה ומברך ברכת המזון בלא כוס דברכת המזון אינה טעונה כוס, ע"כ:

הלכה יד

מי שישן וכו'. מתוך מ"ש רבינו דין זה בהלכות אלו נראה שהוא סובר שדין זה הוא אפילו במצה ודעתו לפרש המשנה שאמרה (דף ק"כ:) ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו ר' יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו שהוא בפסח ולדידן דקי"ל דאין מפטירין אחר מצה אפיקומן הוא הדין דלאחר אכילת מצה אם ישן כבר סלק סעודתו ואינו רשאי לאכול דברים אחרים ולחזור ולאכול מצה בסוף וכן כתבו קצת מפרשים והביאו ראיה שהוא הדין למצה ממה שאמרו בגמ' אביי הוה יתיב קמיה דרבה וקא ניים אמר ליה מינם קא ניים מר אמר ליה אין נמנומי קא מנמנמנא דתנן נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו ע"כ. ואביי ורבה אחר החורבן כמה שנים הוו ונמנומו של רבה היה אחר אכילת מצה של מצוה והלכה כר' יוסי ג"כ מהא דרבה. ויש בזה שיטה אחרת שאין משנתנו אלא לפסח בלבד אבל לענין מצה לא אלא דהוי הפסק שצריך לחזור וליטול ידיו ולברך המוציא וזו היא שיטת הר"א ז"ל בהשגות. ולדבריו מעשה דרבה לא היא אלא לענין אם היה צריך לחזור ולברך אבל לא לאיסור אכילה. ויש מפרשים שלא היה נמנומו של רבה בסעודה ולא הביאוהו אלא להודיענו שיש חילוק בין נתנמנמו לנרדמו וכר' יוסי דרבה ס"ל הכין. ולזה הסכים הרב ר' אהרון הלוי ז"ל: **סליקו להו הלכות חמץ ומצה**